

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการนำเสนอผลงานเรื่องการสืบทอดอัตลักษณ์ของคนอีสานในตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลหลายรอบจนได้ข้อมูลหลักและข้อมูลย่อย ซึ่งแต่ละประเด็นจะตอบวัตถุประสงค์และคำถามในการวิจัยโดยแยกประเด็นการอภิปรายตามลำดับข้อคำถามออกเป็น 3 หัวข้อดังต่อไปนี้

1. บริบทของชุมชน
2. ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านสะตอน
3. อัตลักษณ์คนอีสานที่ยังคงสืบทอดในชุมชนสะตอน ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว

จังหวัดจันทบุรี

บริบทของชุมชน

การศึกษางานวิจัยเรื่องการสืบทอดอัตลักษณ์ของคนอีสานในตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยเห็นว่าเพื่อตอบคำถามการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงควรที่จะทราบประวัติความเป็นมาของชุมชนและทำความเข้าใจถึงโครงสร้างพื้นฐานด้านต่าง ๆ ของชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ทางการปกครองของตำบลสะตอนที่ผ่านมา ในทำนองเดียวกันอดีตมักจะเป็นที่มาของปัจจุบันและปัจจุบันมักจะส่งผลไปสู่อนาคตเสมอ เช่น บริบททางเศรษฐกิจ บริบททางการเมือง การปกครอง บริบททางสังคมตลอดจน โครงสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนและเป็นการศึกษาเพื่อให้เห็นถึงวิวัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของโลกาภิวัตน์เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้รากฐานทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ เอกลักษณ์ที่มีความโดดเด่นที่สะท้อนถึงความเป็นอัตลักษณ์ของคนอีสานในชุมชนท้องถิ่นบ้านสะตอน หลังจากนั้นจะพบความต่อเนื่องของการเปลี่ยนแปลงที่มีความเชื่อมโยงการสืบทอดกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์พบว่านับแต่อดีตเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันยังไม่มีผู้ที่เข้ามาศึกษาและส่งต่อข้อมูลไปยังหน่วยราชการหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีเพียงข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลสะตอนที่กล่าวถึงความเป็นมาของสะตอนจากการศึกษาจึงอ้างจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เนื่องจากไม่สามารถหาข้อสรุปทางเอกสารที่ชัดเจนได้ การศึกษาประวัติศาสตร์ของคนอีสานในตำบลสะตอนในครั้งนี้จึงอาศัยการศึกษาด้วยวิธีการสัมภาษณ์เป็นข้อมูลหลัก และจากการศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นเอกสารทางวัตถุและคำบอกเล่าของปราชญ์ชาวบ้านและของผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้านสะตอน ดังนั้นการนำเสนอ

ผลการศึกษาอัตลักษณ์ของคนอีสานในบ้านสะตอน ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาย้ายเข้ามาของคนอีสานในบ้านสะตอนสรุปได้ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านสะตอน

บ้านสะตอนเป็นหมู่บ้านหนึ่งซึ่งอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี เป็นดินแดนภาคตะวันออกเฉียงนอกของประเทศไทยที่มีลักษณะภูมิศาสตร์ที่ดี พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาหรือที่ราบสูง มีบางพื้นที่เป็นภูเขาสลับที่ราบลุ่ม โดยสภาพภูมิศาสตร์ บ้านสะตอน ทิศเหนือติดตำบลทุ่งขาน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ทิศใต้ติดกับบ้านหนองตาก ตำบลหนองตาก อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ทิศตะวันออกติดกับราชอาณาจักรกัมพูชา ทิศตะวันตก ติดกับตำบลทรายขาว อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี บ้านสะตอน ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสอยดาวเป็นระยะทางโดยประมาณ 16 กิโลเมตร ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3424 ห่างจากจังหวัดจันทบุรี เป็นระยะทางโดยประมาณ 72 กิโลเมตรและบ้านสะตอนเป็นหมู่บ้านที่มีกลุ่มคนที่มาจากหลากหลายที่ แต่ส่วนใหญ่ของประชากรที่อาศัยอยู่ที่บ้านสะตอน ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี เป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากทางภาคอีสาน จังหวัดใกล้เคียง เช่น ขอนแก่น ร้อยเอ็ด อุรธานี นครราชสีมา สกลนคร อุบลราชธานี กาฬสินธุ์ เพชรบูรณ์ สระบุรี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก บุรีรัมย์ สระแก้วและพูดภาษาอีสาน ร้อยละ 90 ของคนในพื้นที่เป็นคนอีสาน หมู่บ้านสะตอนเป็นหมู่บ้านคนอีสานที่อยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงนอกและเป็นพื้นที่ที่ติดเขตชายแดนกัมพูชา ซึ่งเป็นคนที่มาจากหลากหลายที่ ถึงแม้จะมาจากหลายที่แต่คนอีสานในชุมชนแห่งนี้ก็ยังมีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่เป็นระเบียบแบบแผนปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในชุมชน

ความเป็นมาของสะตอนยุคที่ 1 ย้อนอดีตจากนี้กลับไปประมาณ 40 กว่าปี พื้นที่สะตอนยังเป็นผืนป่าใหญ่ที่มีแนวเขตเชื่อมต่อกับพื้นที่ป่าเขาสอยดาวและทอดยาวไปเชื่อมต่อกับพื้นที่ป่าฝั่งกัมพูชายังมีไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ขนาดใหญ่นานาชนิด เช่น มะค่าโมง มะค่าแต้ ประคู้ พะยุง ชิงชันแดง ยางนา ตะแบก ตะเคียน เป็นต้น และยังไม่มีการมาจับจองเป็นเจ้าของที่ดินและยังไม่มีชื่อเรียกสถานที่นี้มาก่อน ต่อมาได้มีผู้คนเริ่มเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่นี้แต่ยังไม่มากนัก และแผ้วถางป่าเพื่อปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารและได้ตั้งเป็นชุมชนเล็ก ๆ ขึ้นมาว่า “สะตอน” ที่ตั้งชื่อนี้เพราะคำว่า “สะตอน” นั้น ได้ทราบจากคำบอกเล่าของคนท้องถิ่นในสมัยก่อนว่าเป็นชื่อของชาวบ้านที่เป็นผู้ชายชาวเขมร ในอดีตซึ่งยังไม่มีชื่อเรียกสถานที่มาก่อน อันเป็นพื้นที่ป่าเขาถ้ำนาไพร หลากหลายเต็มไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิด ไร่ป่ามาลาเรียชุกชุม ยังไม่มีผู้คนอาศัยอยู่เป็นชุมชน มีบ้านเรือนอยู่ประปราย ชายผู้นั้นเป็นพรานป่าชาวเขมร ได้ยิงชีพด้วยการหาของป่าและล่าสัตว์ป่าเป็นอาหารและได้เข้ามาล่าสัตว์และหาของป่าในพื้นที่แห่งนี้อยู่เป็นประจำและได้มาพักแรมค้างคืนในบริเวณนี้อยู่บ่อย ๆ เพราะที่บริเวณ

แห่งนี้จะมีบ่อน้ำและมีคลองน้ำไหลผ่านอยู่ตลอดเวลา ชายฝั่งนี้ได้อาศัยน้ำในบ่อใช้กินใช้อาบ ชายฝั่งนั้นคนเรียกชื่อว่า “ตาตอน” ต่อมาได้ล้มป่วยและเสียชีวิตลงด้วยไข้มาลาเรีย บริเวณที่เขาเสียชีวิตคือที่ตั้งหมู่บ้านสะตอนปัจจุบันผู้คนจึงเรียกว่า “ตาตอน” และได้เพี้ยนมาเป็น “สะตอน” จนถึงปัจจุบัน (ไบลี เทวโลก. สัมภาษณ์. 2557)

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2510 มีคนอีสานที่อพยพมาจากขอนแก่น ร้อยเอ็ด อุรธานี นครราชสีมา สกลนคร อุบลราชธานี กาฬสินธุ์ เพชรบูรณ์ คนอีสานกลุ่มนี้เป็นคนอีสานกลุ่มใหญ่ที่ย้ายถิ่นมาจากทางภาคอีสาน เดิมทีได้ประกอบอาชีพค้าขายการทำไร่ทำนา ในการทำมาหาเลี้ยงชีพในถิ่นกำเนิดเดิมของตนคือภาคอีสาน แต่ด้วยพื้นที่ทางภาคอีสานเป็นพื้นที่ที่แห้งแล้งเพราะถูกแผ้วทางป่าทำไร่ทำนา ที่ดินที่ใช้ทำมาหาเลี้ยงชีพก็มีไม่เพียงพอที่ทำการเลี้ยงชีพอีกต่อไป เพราะการทำไร่ทำนา ในสมัยก่อนเป็นการทำตามฤดูกาล ตามสภาพดินฟ้าอากาศ ปีไหนฝนตกชุกผลผลิตก็ดี แต่ปีไหนฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลผลผลิตในการทำไร่นาก็ไม่พอในการดำรงชีวิต จึงได้คิดหาแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งที่ทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่าที่อยู่เดิมของตน ได้ยินข่าวตรงไหนดีที่ดินยังมีความอุดมสมบูรณ์ก็พากันเดินทางไปดูไปสำรวจกัน ในตอนแรกได้ยินข่าวว่าในจังหวัดเพชรบูรณ์ยังมีพื้นที่ที่ยังว่างและมีความอุดมสมบูรณ์ จึงได้ไปสำรวจตรวจดูว่ามีที่ว่างเปล่าให้จับจองไว้ทำไร่ ทำนาหรือไม่ เมื่อเดินทางไปสำรวจดูแล้วปรากฏว่ามีที่ว่างให้จับจองเป็นเจ้าของอยู่และเห็นว่าเป็นที่ที่เหมาะสมจึงพากันกลับไปยังถิ่นที่อยู่เดิมไปแจ้งข่าวกับญาติพี่น้องว่าที่ทำกินตรงนี้ยังมีที่ให้จับจองเป็นเจ้าของได้ พอได้ข่าวได้รับฟังคำบอกกล่าวจึงได้พากันขายที่ขายบ้านที่อยู่อาศัยเดิมแล้วย้ายมาอยู่ อำเภอวิเชียรบุรี และอำเภออื่น ๆ ที่ใกล้เคียง ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ ก็ได้ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยอาชีพเดิมคือทำไร่ทำนา อยู่ระยะหนึ่งก็พากันคิดหาที่ทำกินใหม่เพราะที่จังหวัดเพชรบูรณ์เวลาทำนาแล้วเกิดน้ำท่วมผลผลิตได้รับความเสียหายไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพและอีกอย่างคือ โจรชุกชุมมีการลักขโมยเกิดการปล้นจี้กันอยู่ตลอดเวลาจึงได้คิดหาที่ทำกินใหม่ พอได้ยินข่าวจากญาติพี่น้องที่มาทำสวนที่จังหวัดระยองและญาติพี่น้องที่มาทำงานอยู่ที่ชลบุรี ว่าที่จันทบุรียังมีที่ว่างที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ที่พอให้จับจองเป็นที่ทำกินและเป็นพื้นที่ป่าดงดิบยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ ปลูกอะไรก็งาม ปลูกอะไรก็ได้กิน พอได้ยินเช่นนั้นจึงพากันลงมาดูที่ทำกินที่เมืองจันทบุรี โดยนั่งรถโดยสารมาพักที่บ้านญาติที่ระยองและที่ชลบุรีแล้วค่อยนั่งรถต่อมาที่เมืองจันทบุรี พอถึงอำเภอเมืองจันทบุรีแล้วต่อรถสองแถวมาลงที่อำเภอมะขามแล้วก็พากันเดินทางด้วยทางเท้ามาจนถึงสะตอนที่ต้องเดินกันเข้ามาที่สะตอน เพราะในสมัยก่อนการคมนาคมไม่สะดวกยังไม่มียานยนต์ผ่านสายจันทบุรีสระแก้วเลย มีถนนลูกตั้งจากจันทบุรีถึงอำเภอมะขามเท่านั้น จากอำเภอมะขามถึงสอยดาวยังเป็นทางเกวียน ทางรถลากไม้ซุงกันอยู่จึงได้พากันเดินเท้าเข้าไปที่สะตอนในระหว่างที่เดินมาก็สำรวจพื้นที่สองข้างทางที่เดินไปด้วยว่าตรงไหนพอจะจับจองเป็นเจ้าของได้บ้าง ก่อนที่จะถึงสะตอนได้มาพักค้างคืนที่เขาเกลือเพราะ

เดินทางเข้ามาค้าอยู่ตรงนั้นพอดี พอรุ่งก็พากันออกเดินทางต่อโดยผ่าน โป่งน้ำร้อนมาถึงบ้านตามูล และสำรวจพื้นที่ไปด้วย แต่ได้ทราบว่าพื้นที่สองข้างทางที่ผ่านมีคนอื่นจับจองเป็นเจ้าของหมดแล้ว (เหล็ก จันทวงษา. สัมภาษณ์. 2557)

“ตาอ่อนลาวอยู่ระยองลาวย้ายมาเฮ็ดสวนอยู่ระยองเลยหละ ลาวย้ายมาจากร้อยเอ็ดไปอยู่ พิจิตร แล้วตาอ่อนนิกะมาซื้อที่เฮ็ดสวนที่ระยองก่อนแล้ว กะไปเว้าข่าวให้หมู่ฟิ่งที่อยู่วิเชียรบุรี กะ เลยมานำกันกับตาอ่อนนิไปเว้าให้พ่อใหญ่หนู เลงไทสง ฟิ่งกะเลยไปหาหมู่หาพ่อใหญ่นิหละอยู่ บ้านโคกสะอาด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ไปเว้าให้ฟิ่งกะเลยพากันลงมาเบ็งลงมาระยอง มาพักบ้านพ่อใหญ่อ่อนก่อนมือใหม่กะพากันนั่งรถมา มาลงจันทบุรีกะห่างจากอำเภอเมืองจันทบุรี ฟันแห้วห่างมาอำเภอหมากขามห่างมาเรื่อย ๆ แต่ว่ามันกะบ่อมีรถเที่ยวเอาเสื้อผ้าใส่กระเป่า กะพากันอย่างเบ็งที่เบ็งทางมาเรื่อย ๆ ทางจากอำเภอมาขามถึงสอยดาว สะดอนนี่ยังเป็นป่าอยู่มีแต่ ทางเกวียน ทางลูกรังมีมาจากจันทบุรีถึงอำเภอหมากขาม จากมะขามมาถึงสอยดาวยังเป็นทางเกวียนยุ ทางเกวียนตลอดเลยจนสอดวงน้ำเย็น จากสระแก้วมาถึงวงน้ำเย็นยังเป็นทางลูกรังอยู่ จากวงน้ำเย็น มาสอดสอยดาวกะยังเป็นทางเกวียนอยู่ พากันห่างตามทางมาทางเกวียนแน่ ทางรถเขาลากซุงแน่” (เหล็ก จันทวงษา. สัมภาษณ์. 2557)

ได้เดินทางมาถึงบ้านตามูลก็พากันเดินทางต่อไปที่บ้านวังยาวไปหาญาติพี่น้องที่ซึ่งเป็น ชาวอีสานที่อพยพมาอยู่ก่อนแล้ว ได้มาเจอเพื่อนเจอญาติพี่น้องที่มาจากถิ่นเดียวกันก็พากันดีใจมาก ก็ได้ต้อนรับจับคู่ด้วยดี ด้วยข้าวปลาอาหารตามสภาพความเป็นอยู่และก็ได้ถามข่าวคราวว่าไปอย่างไร มาอย่างไร จึงได้รู้วัตถุประสงค์ที่มาก็ได้จัดที่พักพาอาศัยให้หลับนอน พอรุ่งเช้ามาก็พากันออกสำรวจ พื้นที่และได้สำรวจมาถึงตรงบริเวณพื้นที่สะดอนปัจจุบัน เห็นว่าพื้นที่ตรงนี้ยังเป็นผืนป่ามีไม้หนา นานพันธุ์ที่เต็มไปด้วยสัตว์ป่านานาชนิดที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะที่จะจับจองเป็นที่ทำสวน ทำไร่ จึงได้พากันจับจองวัดเป็นลือก ๆ เอาเลยเพราะที่ตรงนั้นยังไม่มีใครเป็นเจ้าของจึงจับจองได้ตามใจ ต้องการ “หากกะเลยแนะนำให้กะพากันเข้ามาเบ็งว่าที่จากนี้ไปสอดวงน้ำเย็น สระแก้ว จองเอาโลดชี้ เขาโลด วัดเอาโลดคนละสี่เส้นห้าเส้น ข่อยสิเอาจากนี้ไปนี่ถึงใสกะช่างชี้ไป บาดนั้นกะพากันมาถาง มาเบ้วไว้” จึงได้แผ้วถางป่าทำไร่ เมื่อมาได้ที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์แล้วก็ได้แจ้งข่าวไปยังญาติพี่น้อง ตามถิ่นต่างให้ได้รับข่าว เมื่อญาติพี่น้องได้รับทราบข่าวสารที่แจ้งไปก็อพยพตามกันมาจนมาเป็น หมู่ชนที่ใหญ่ขึ้นมาเป็นหมู่บ้านสะดอนจนทุกวันนี้ (เหล็ก จันทวงษา. สัมภาษณ์. 2557)

ในระยะเวลาไม่ห่างกันในปี พ.ศ. 2510 มีคนอีสานอีกกลุ่มที่อพยพมาจากสระบุรี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก บุรีรัมย์ สระแก้ว คนอีสานกลุ่มที่สองเป็นกลุ่มคนอีสานอีกกลุ่มที่อพยพเข้ามา อาศัยอยู่ในชุมชนสะดอนซึ่งได้เข้ามาในปีเดียวกัน เดิมทีเป็นกลุ่มคนลาวที่ถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่ สมัยกรุงธนบุรีจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งสยาม

ประเทศได้ยกทัพไปตีหัวเมืองลาวทั้งทางหลวงพระบางตอนเหนือและเวียงจันทน์ตอนกลางและทางจำปาสักในเขตลาวได้จนตกเป็นประเทศราชขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ และได้กวาดต้อนผู้คนทั้งไพร่พลและเจ้านายเมืองต่าง ๆ มาหลายครั้ง จนครั้งสุดท้ายเมื่อครั้งรบกับพระเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. 2369 ที่ยกทัพไปตีกรุงเวียงจันทน์แล้วกวาดต้อนผู้คนทั้งหมดมายังฝั่งสยามให้ตั้งบ้านเรือนอยู่หลากหลายท้องที่ปรากฏมากที่เขตเขมรป่าดงเมืองศรีสะเกษ เมืองขุขันธ์และขุนหาญ ปรากฏชนลาวเวียงจันทน์ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ร่วมกับผู้คนเชื้อสายเขมรจากศรีสะเกษ โดยเดินทางผ่านช่องตะโกลงมายังเขตเมืองกบินทร์บุรีประเทศไทย และประจันตะคามยังมีชุมชนลาวเวียงจันทน์ปรากฏอยู่และพูดภาษาลาวอย่างชัดเจน กลุ่มคนลาวเวียงจันทน์จำนวนไม่น้อยตั้งถิ่นฐานอยู่หัวเมืองแถบสระบุรี นครนายก เช่น แถบแก่งคอย หนองแค หนองแซง เสาไห้ วิหารแดง บ้านหมอ ปะปนไปกับลาวที่มาจากหลวงพระบาง

“ผมเป็นเป็นลาวสระบุรีพ่อแม่พี่น้องบ่นอยู่ว่าก่อนตายอยากไปหาญาติพี่น้องอยู่เวียงจันทน์ได้ ที่ได้มาอยู่สะตอนนิกะเพราะว่ากรรมพามามีลูกลูกพี่ลูกน้องกันมาขุขันธ์ก่อนแล้วตามมาเบิ่งถูกใจกะเลยย้ายบ้านขายที่ดินที่อยู่สระบุรีมาพ่อแม่พี่น้องบ่นอยากมาดอก เลยเฝ้ากับพี่น้องว่าไปบ่อไปข่อยกะสิไปกะเลยพากันได้มา” จากการสัมภาษณ์ (เสงี่ยม ศิริปัญญา, สัมภาษณ์, 2557)

คนอีสานที่อาศัยอยู่ที่บ้านสะตอนส่วนหนึ่งสืบเชื้อสายมาจากประเทศลาวฝั่งขวาแม่น้ำโขงของประเทศไทยคนอีสานกลุ่มนี้เป็นคนอีสานที่อาศัยอยู่ที่ปราจีน ประจันตะคาม กบินทร์บุรีซึ่งเป็นอีสานสายลาวที่ถูกกวาดต้อนมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ให้อยู่ในพื้นที่แห่งนี้ และคนอีสานกลุ่มนี้ก็ได้ยื่นข่าจากญาติพี่น้องที่มาอยู่ก่อนว่าที่ดินในเขตสอยดาวยังเป็นพื้นที่ป่าดงดิบที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ยังไม่มีผู้คนจับจองเป็นเจ้าของและเป็นที่ว่างให้จับจองเป็นเจ้าของหรือมีเจ้าของแต่ก็สามารถซื้อขายกันในราคาที่ถูกมากเหมือนให้กันฟรี ๆ เลย ก็เลยเดินทางมาคู่ที่ทำกิน ในการเดินทางมาคู่ในระยะแรกที่จะมาถึงสะตอนได้นั้นต้องเดินทางจากปราจีนบุรี สระบุรี ลงมาทางกรุงเทพ ต่อมาที่จันทบุรี ที่ต้องเดินทางอ้อมมาอย่างนี้เพราะถนนสายสระแก้ว จันทบุรี ยังไม่มีถนนตัดผ่าน นั่งรถบัสพอมาถึงที่อำเภอเมืองจันทบุรีก็นั่งรถสองแถวต่ออีกทอดหนึ่งมาลงที่อำเภอมะขาม แล้วเดินทางต่อด้วยทางเท้า มาพักค้างแรมที่เขาเกลือหนึ่งคืน แล้วเดินทางเท้ามา โดยผ่าน โป่งน้ำร้อน มาถึงบ้านตามูน สอยดาวเดินทางมาเรื่อยจนเข้ามาถึงสะตอนมาสมทบกับญาติพี่น้องที่มาอยู่ก่อนแล้ว ก็ได้หาที่พักพาอาศัยให้ ญาติที่มาอยู่ก่อนก็ได้พากันออกสำรวจหาที่ที่เหมาะสมที่ตัวเองถูกใจ ญาติก็แนะนำว่าจงเอาเลขวัดเอาถางเอาอยากได้ตรงไหนก็จับจองได้ตามใจต้องการเพราะในพื้นที่สะตอนสมัยนั้นยังเป็นพื้นที่ว่างเปล่าไม่มีเจ้าของ ก็ได้แล้วถางป่าจับจองเป็นเจ้าของ พอได้ที่ทำกินที่มั่นคงแล้วก็ได้แจ้งข่าวไปยังญาติของตนตามถิ่นต่าง ๆ แล้วจึงได้อพยพตามกันมา ส่วนกลุ่มที่มาทีหลังนี้ใช้เส้นทางคารอพพมาทางสระแก้ว เขาฉกรรจ์ วังน้ำเย็น สอยดาวเพราะเริ่มตัดถนนมาถึงสอยดาวแล้วแต่ยังเป็นทางรถลากขงอยู่และทางลูกรังแล้วก็เข้ามาซื้อเอาแต่ก็สามารถซื้อขายกันในราคาที่ถูกมากเหมือนให้กันฟรี ๆ เลย

ที่เดียว เพราะที่ยังไม่ได้แผ้วถางเพียงแต่มีเจ้าของจับจองไว้เท่านั้นจึงได้ซื้อในราคาถูกและแผ้วถางเอาบริเวณบ้านสะตอนและมาสมทบกับคนอีสานกลุ่มที่ 1 (ใบลี เทวโลก. สัมภาษณ์. 2557)

กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มคนกลุ่มคนที่เป็นคนภาคกลางและภาคใต้ มีอยู่ประปรายที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่บ้านสะตอน คนกลุ่มนี้มาหลังจากที่หมู่บ้านสะตอนการคมนาคมที่สะดวกแล้วมาอาศัยอยู่ตอนที่บ้านสะตอนมีถนนลาดยางเข้ามามีการแลกเปลี่ยนค้าขายพืชไร่หรือผลิตผลทางการเกษตรและมาเป็นพ่อค้าซื้อผลิตผลพืชไร่จากคนอีสาน เมื่อมาบ่อย ๆ ก็เลยหาซื้อที่แถวสะตอนเป็นที่รับซื้อสินค้าทางการเกษตรจากคนอีสานในสะตอนและเห็นว่าการทำงานธุรกิจในเรื่องการเกษตรน่าจะไปได้ดีจึงได้อยู่เป็นการถาวรจนมาถึงปัจจุบัน

เมื่อคนกลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ 2 เข้ามาอยู่อาศัย ก็ได้แผ้วถางป่าเพื่อปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร แต่ผู้คนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยตอนนั้นยังมีไม่มาก เข้ามาอยู่ในช่วงแรกมีบริษัทสัมปทานป่าเข้ามาดำเนินการฟันป่าบริเวณนี้ได้ตัดป่าเป็นถนนเพื่อลำเลียงไม้ซุง เป็นถนนกว้างพอที่รถใหญ่จะวิ่งสวนกันได้ ตอนนั้นถนนยังเป็นถนนที่ตัดเพื่อลำเลียงไม้ออกไปยังโรงเลื่อยเท่านั้น ยังไม่ใช่ถนนที่ทางราชการเป็นผู้สำรวจเมื่อมีถนนหนทางก็เป็นธรรมดาว่าผู้คนจะต้องสัญจรไปมา แม้จะไม่ได้เป็นผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับงานสัมปทานก็ตาม จึงได้พบว่าสองข้างทางเป็นพื้นที่มีดินอุดมสมบูรณ์ไปด้วยปุ๋ยธรรมชาติ ปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารอะไรก็เจริญงอกงาม ให้ผลผลิตเป็นที่พึงพอใจอย่างยิ่ง ความที่ได้พบเจอแหล่งทองแห่งการเพาะปลูกในพื้นที่สะตอน จึงได้ส่งข่าวคราวไปยังญาติมิตรของตนเองตามจังหวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยเรา จึงได้มีการย้ายถิ่นฐานเข้ามาสู่ท้องที่มากขึ้นตามลำดับ การย้ายเข้ามาอยู่ช่วงแรก ๆ เป็นการมาจับจองที่ดินได้ตามต้องการเพราะยังไม่มีเจ้าของที่ดินมาก่อน ต่อมาได้มีการซื้อสิทธิ์ถือครองจากเจ้าของที่ดินมือแรกในราคาถูกหรือบางทีเจ้าของที่ดินมือแรกก็ยกให้โดยเสนหาไม่คิดค่าราคาอะไรก็มี เพราะบางรายจับจองเป็นเจ้าของที่ดินนับเป็นร้อยไร่หรือมากกว่านั้น การแบ่งปันให้กับผู้มาใหม่ก็เท่ากับเป็นการสร้างมิตรด้วยน้ำใจอันดีงามต่อมานายพรหม เวชเพ็ญ ซึ่งได้จับจองที่ไว้เป็นจำนวนมาก เห็นว่าญาติพี่น้องย้ายที่มาจากภาคอีสานมาเยอะจึงได้สละที่ดินของตนให้แก่ญาติพี่น้องที่มาจากที่เดียวกันให้มาอยู่รวมกันเพื่อจะได้มีเพื่อนที่คอยดูแลและช่วยเหลือกัน จึงได้จัดสรรที่ดินว่าให้ตรงนี้ คือบริเวณที่ตั้งบ้านสะตอนปัจจุบัน จึงได้กำหนดคร่าว ๆ ไว้ให้ตั้งเป็นที่สำหรับปลูกบ้านเรือนอีกที่หนึ่ง แบ่งให้เป็นที่สำหรับสร้างโรงเรียนอีกแห่งหนึ่ง ต่อมาผู้คนจึงได้อยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากขึ้นมีประชากรหนาแน่นขึ้น จึงได้เกิดเป็นชุมชนในพื้นที่สะตอนและพื้นที่ใกล้เคียงมากขึ้นเป็นลำดับ การเพาะปลูกของชาวสะตอนในอดีตจะเป็นพืชล้มลุกเกือบทั้งสิ้น เช่น ฝ้าย ข้าวโพด ถั่วลิสง มันสำปะหลัง เป็นต้น ที่ให้ผลผลิตตามสภาพดินฟ้าอากาศ ชุมชนสะตอนเดิมอยู่ในเขตการปกครองของหมู่ 4 บ้านวังยาว ตำบลทรายขาว อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ต่อมาเมื่อมีคนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่มากขึ้นเลยได้ยกชุมชนสะตอน

ให้เป็นหมู่บ้านและให้ชื่อว่า “บ้านสะตอง” จึงได้แยกบ้านสะตองออกจากบ้านวังยาว ในปี พ.ศ. 2517 เป็นบ้านสะตอง หมู่ที่ 9 ตำบลทรายขาว อำเภอ โป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี มีผู้ใหญ่บ้านชื่อนายหนู เล็ง ไชสง ซึ่งเป็นคนอีสานที่อพยพเข้ามาสะตองในยุคแรก ๆ ในปี พ.ศ. 2520 บ้านสะตองได้รับผลกระทบจากภัยสงครามของประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาก มีลูกปืนใหญ่มาตกในท้องที่อยู่บ่อยครั้ง ทั้งผู้คนของประเทศเพื่อนบ้านต้องอพยพหนีภัยความไม่สงบจากประเทศของตนคือการสู้รบกันเอง ระหว่างเขมรด้วยกัน ประชาชนชาวเขมรส่วนหนึ่งจึงได้อพยพเข้ามาพึ่งพาพระบรมโพธิสมภารของ พระมหากษัตริย์ไทยในพื้นที่สะตองก็ไม่่น้อย ถึงกระนั้นประชาชนในชุมชนสะตองก็ไม่ยอมอพยพ ทิ้งถิ่นฐาน ไปอยู่ที่อื่น สู้ต่อทนกับภัยอันตรายดังกล่าวมาจนถึงยุคเปลี่ยนสนามรบมาเป็นสนามการค้า ทั้งนี้เพราะชาวตำบลสะตองมีความสำนึกรักชาติรักผืนแผ่นดินของตนเองและไม่อยากจะหนีไป ไหนอีกแล้ว ประกอบกับหน่วยงานทางราชการก็ได้เข้ามาดูแล มีกำนันผู้ใหญ่บ้านกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร พลเรือนที่เข้มแข็งและมีพระสงฆ์องค์เจ้าในท้องที่คอยเป็นขวัญกำลังใจตลอดและประชาชน ก็ไม่ยอมหนีไปไหนทนอยู่มาจนสะตองมีความมั่นคง ต่อมาเมื่อนายหนู เล็ง ไชสง พ้นจากตำแหน่ง แล้ว ชาวบ้านได้ให้ความไว้วางใจตั้งนายเหล็ก จันทวงษาเป็นคนอีสานที่อพยพเข้ามาในยุคแรก ๆ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 2 ของบ้านสะตองขึ้นกับตำบลทรายขาว อำเภอ โป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีนายจรินทร์ พยงค์ เป็นกำนันตำบลทรายขาวในขณะนั้น บ้านสะตองถึงแม้จะมีการผู้คนอาศัย อยู่มากแต่คนที่เข้ามาอยู่ในสะตองก็อาศัยอยู่แบบกระจัดกระจายอยู่ตามที่ดินของตน เขตบ้านสะตอง จึงได้กว้างครอบคลุมพื้นที่บ้านคลองแจ่ม บ้านทรัพย์สมบูรณ์ บ้านสวนส้มและบ้านอื่น โดยรอบบ้าน สะตองกินพื้นที่ไปถึงติดเขตชายแดนกัมพูชาด้วย บ้านสะตองในขณะนั้นการสัญจรไปมาก็ไม่ค่อย สะดวกนัก โดยเฉพาะในฤดูฝนลำบากมากไปไหนมาไหนก็ลำบาก เวลาเดินต้องถอดรองเท้าเพราะ ดินเหนียวมากเวลาเดิน ไปตามถนนดินก็จะติดเท้าจนแทบจะยกเท้าไม่ขึ้นเลยทีเดียว และในปี พ.ศ. 2522 ได้มีหน่วยทหารช่างของกองกำลังช่างดำจากลพบุรี ได้ทำถนนลูกรังจากปากทางบ้านใหม่เข้ามาสู่หมู่บ้านสะตอง จึงทำให้การสัญจรไปมาระหว่างบ้านสะตองกับหมู่บ้านใกล้เคียง สะตองกับ ในเมือง การติดต่อราชการในตัวเมือง ในตัวอำเภอที่สะดวกขึ้นมากกว่าแต่เดิม สะตองก็เริ่มมีความ มั่นคงทั้งในเรื่องความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพและที่อยู่อาศัย การปกครองของบ้านสะตองในยุค แรกยังเป็นสังคมแบบดั้งเดิมมีการนับถือเครื่องญาติและผู้สูงอายุมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในชุมชนมีการปกครองแบบนายบ้านคือชาวบ้านจะเลือกบุคคลที่เป็นคนดีมีคุณธรรมมาปกครอง โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรู้สึกนึกคิดที่ติดต่อกัน มีการปฏิบัติต่อกันด้วยความรู้สึกที่ว่าแต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้น ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนซึ่งอิงอาศัยความ เอื้ออาทร ความผูกพันและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

ความเป็นมาของระลอกยุคที่ 2 เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526- 2540 เมื่อการสร้างบ้านแปลงเมืองของชุมชนระลอกมีความมั่นคง การดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตมีความมั่นคงขึ้น จึงได้คิดหาที่พึ่งทางจิตใจ เพราะปกติในการสร้างชุมชนขึ้นมาของคนอีสานนั้นก็สร้างที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจควบคู่ไปด้วยสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจก็คือศาสนา เพราะศาสนาเป็นสิ่งที่มอิทธิพลต่อพฤติกรรมและความรู้สึกสำนึกผิดของชาวอีสานมากที่สุด ชาวอีสานเห็นว่าสังคมต้องมีศาสนา ถ้าปราศจากศาสนาจะทำให้สังคมป่าเถื่อน คนไม่รู้ดีชั่ว ไม่ละอายหรือเกรงกลัวต่อบาป บ้านเมืองจะวุ่นวาย ศาสนาจึงเป็นเสาหลักในการยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ เป็นหลักแห่งความเชื่อถือศรัทธาและในทัศนะของชาวอีสานนั้น ศาสนาคือพระพุทธศาสนาเท่านั้น การนับถือศาสนาของชาวอีสานจึงเป็นการเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์รวมของศาสนา ได้แก่ ศรัทธาต่อคำสอน ศรัทธาต่อพิธีกรรม ศรัทธาต่อสัญลักษณ์ทางศาสนา ชาวบ้านจึงได้พากันสร้างวัดประจำหมู่บ้านชื่อว่า วัดบ้านระลอกขึ้นมาเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจเป็นที่ทำบุญประจำของคนในชุมชนและใช้สำหรับทำกิจกรรมบุญตามประเพณีในแต่ละเดือนของชุมชน และอีกหนึ่งวัดที่ชาวบ้านระลอกได้ร่วมกันสร้างเป็นวัดป่าซึ่งหลวงปู่สมชาย ฐิตวิริโย วัดเขาสุกิมได้ให้ท่านครูบาคำพันธ์ุ คัมภีร์ญาโณ พร้อมพระสงฆ์สามเณรรวม 10 รูป มาสร้างวัดเขาแจ่มซึ่งเป็นวัดป่าสายปฏิบัติกรรมฐานในเขตชุมชนบ้านระลอก ชาวบ้านในชุมชนบ้านระลอกและใกล้เคียงได้ร่วมกันสร้างวัดเขาแจ่มขึ้นมาเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและที่บำเพ็ญบุญกุศลของคนในชุมชนและสำหรับผู้ที่ต้องการความสงบเพราะห่างไกลจากชุมชน เมื่อสร้างวัดขึ้นสำหรับเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจเป็นที่เรียบร้อยแล้ว คนในชุมชนเห็นว่บุตรหลานของตนที่เกิดมาถึงเกณฑ์การศึกษาเล่าเรียนแล้วต้องเดินทางไปเรียนที่อื่นที่ห่างไกลจากหมู่บ้านมาก การไปมาก็ลำบากเพราะการสัญจรในเวลานั้นไม่ค่อยสะดวกเท่าที่ควร เพราะในชุมชนไม่มีโรงเรียนที่จะให้บุตรหลานของตนได้เรียนหนังสือ จึงได้สร้างโรงเรียนขึ้นมาเพื่อให้บุตรหลานของคนในชุมชนได้มีโอกาสเรียนหนังสือบ้างและเป็นโรงเรียนที่อยู่ในความดูแลของตำรวจตระเวนชายแดน โดยได้รับความอนุเคราะห์และความร่วมมือจากตำรวจตระเวนชายแดนส่งครูมาสอนนักเรียนในเกณฑ์ประถมศึกษาในระยะแรก

ต่อมา นายเหล็ก จันทวงษา ซึ่งเป็นผู้นำของชุมชนระลอกในขณะนั้นเห็นว่าคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแล้ว แต่ว่าเหมือนยังขาดอะไรสักอย่างที่เป็นอีสาน คือคนอีสานไม่มีประเพณีอีสานจะเป็นคนอีสานได้อย่างไร นายเหล็ก จันทวงษา จึงเป็นผู้ริเริ่มเอาขนบธรรมเนียมประเพณีสืบทอดของอีสานมาสู่ชุมชนระลอกและเป็นผู้นำพาในการทำงานบุญงานประเพณีต่าง ๆ ในแต่ละเดือนในหนึ่งปี โดยได้รับคำแนะนำจากท่านครูบาคำพันธ์ุ คัมภีร์ญาโณ วัดเขาแจ่ม เป็นผู้ชี้แนะว่าประเพณีในแต่ละเดือนเขาทำกันอย่างไร ท่านครูบาก็จะคอยให้คำปรึกษาอยู่ตลอดมา ท่านครูบาคำพันธ์ุ คัมภีร์ญาโณ ได้บอกกับนายเหล็ก จันทวงษา ซึ่งเป็นทั้งผู้นำชุมชนและผู้นำพาในเรื่อง

ฮิตคองว่า “พ่อออกกำนันฮิตคองให้รักษาเอาไว้เด้อ ถ้าเฮาบ่อรักษาไว้เด้อกรุ่นหลังเกิดใหม่ใหญ่ลุนที่ เกิดทีหลังเฮาสิบอู้เด้อ” เมื่อครูบาอาจารย์ท่านบอกท่านฝากให้รักษาฮิตคองเอาไว้ก็เลยได้มีการนำพา คนในชุมชนประพฤติปฏิบัติตามฮิตคองตั้งแต่นั้นมา คือใน ฮิตสิบสองคองสิบสี่ของชาวอีสานนั้น เป็นหลักความเชื่อที่มาจากหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้รู้จักการแบ่งปัน คือ สอนให้รู้จักการให้ ไม่ให้มีความตระหนี่ สอนให้รู้จักเคารพผู้ใหญ่ผู้มีพระคุณ เคารพพ่อแม่และสอน ให้รู้จักกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ เมื่อคนอีสานในชุมชนได้ปฏิบัติตามฮิตคองแล้วก็รู้จักการให้ คือการ ให้อภัยและการให้ทานไม่ตระหนี่ รู้จักกตัญญูต่อผู้มีพระคุณและรู้จักให้ความเคารพต่อผู้ใหญ่ผู้อาวุโส เมื่อได้ปฏิบัติตามก็ทำให้ชุมชนเกิดความสงบสุขมีความสามัคคีเกิดขึ้นในชุมชน จึงได้นำฮิตคองมา เป็นแบบแผนในการอยู่ร่วมกัน

ในปี 2532 มีการอพยพเข้ามาของกลุ่มที่เป็นคนภาคกลางและภาคใต้ มีอยู่ประปรายที่บ้าน สะตอน คนกลุ่มนี้อพยพเข้ามาหลังจากที่หมู่บ้านสะตอนได้มีไฟฟ้าใช้แล้วมีถนนลาดยางเข้ามาแล้ว ซึ่งมีถนนลาดยางจากแยกบ้านใหม่ถนนสายจันทบุรี-สระแก้ว มายังหมู่บ้านสะตอน เมื่อมีถนนลาดยาง เข้ามา การสัญจรไปมาก็สะดวกมากขึ้น การติดต่อค้าขายก็เริ่มเข้ามามีการซื้อขายสินค้าทางการเกษตร ระหว่างพ่อค้ากับชาวบ้านมากขึ้น ความรวดเร็วในการขนส่งสินค้าทางการเกษตรมีความสะดวก การขนส่ง ผลผลิตทางการเกษตรไปขายก็สะดวกมากขึ้น การซื้อขายแลกเปลี่ยนก็มีมากขึ้น ในขณะที่เดียวกัน สินค้าฟุ่มเฟือยก็เริ่มเข้ามาเมื่อชุมชนท้องถิ่นมีรายได้จากการขายสินค้าทางการเกษตรบางครอบครัว พอมีเงินเก็บหน่อยก็เริ่มหาสิ่งที่มาอำนวยความสะดวกคือโทรทัศน์ ตู้เย็น พัดลม รถจักรยานยนต์ รถยนต์ตามลำดับ เมื่อการสัญจรสะดวกเริ่มมีผู้คนทางภาคกลางเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนโดยเฉพาะ พ่อค้าที่เป็นนายทุนมาเป็นผู้รับซื้อผลผลิตจากสวนจากไร่ของคนอีสานในชุมชน บ้างก็อพยพเข้ามาอยู่ ด้วยการซื้อที่ของคนในชุมชน ต่อมาการทำไร่มันสำปะหลัง ไร่ข้าวโพดประสบกับภาวะแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลจึงทำให้การทำไร่มันสำปะหลัง ไร่ข้าวโพด บางปีก็ขาดทุนต้องเป็นหนี้แก่ พ่อค้าที่ยืมเงินเขามาลงทุนก่อน เมื่อผลผลิตไม่ได้ตามเป้าคนทำไร่มันสำปะหลัง ไร่ข้าวโพดก็เป็นหนี้ ต่อไป เมื่อเป็นหนี้ไม่มีเงินใช้หนี้ ก็ต้องถูกยึดที่เพื่อมาใช้หนี้ ในบางครอบครัวไม่ต้องการให้ที่ดิน ที่ทำกินถูกยึดก็ให้ลูกที่เป็นคนหนุ่มคนสาวออกไปทำงานยังต่างถิ่นในเมืองหลวงบ้าง รอบ ๆ เมือง หลวงบั้งหรือในโรงงานบ้าง เพื่อมาผ่อนชำระหนี้สินและเป็นค่าแรงในการจ้างแรงงานทำไร่ เมื่อมีคนรุ่นใหม่ก็คือคนหนุ่มคนสาวออกไปทำงานยังต่างถิ่นมากขึ้นที่มีความเจริญกว่าและคนเมือง ก็มาหาซื้อที่ดินตามต่างจังหวัดเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและหนีความวุ่นวายจากในเมือง เมื่อคนในเมือง เข้ามาอยู่ในชุมชนก็เริ่มมีบทบาทต่อคนในชุมชน ทั้งด้านความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต ทำให้วิถีชีวิต ที่เคยอยู่กันแบบเรียบง่ายกลับกลายเป็นชุมชนที่ต้องปากกัดตีนถีบเพื่อที่ความต้องการที่จะพัฒนาคนให้ ขึ้นมาทัดเทียมกับคนเมืองทั้งทางด้านฐานะ ความเป็นอยู่ การศึกษา ภาษาที่พูด และสิ่งอำนวยความสะดวก

สะดวก จึงทำให้คนในชุมชนที่เป็นคนรุ่นใหม่มีแนวคิดที่ต่างจากเดิมเพราะว่าคนในชุมชนรุ่นใหม่ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นจึงทำให้ไม่เชื่อ ความเชื่อและค่านิยมที่สั่งสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษและเชื่อในหลักของวิทยาศาสตร์แทนเพราะสามารถพิสูจน์ได้และมีเหตุผลกว่า ซึ่งต่างกับแนวคิดของคนรุ่นแรก ๆ (พระอริการบุญธรรม สุทธิญาโณ. สัมภาษณ์. 2557)

ความเป็นมาของสะพานยุคที่ 3 เริ่มตั้งแต่ ปี 2541- ปัจจุบัน ชาวตำบลสะตอนั้น เมื่อได้สัมผัสกับผลกระทบของการทำพีชไร้ที่อาศัยดินฟ้าอากาศเป็นหลัก บางปีได้กำไร บางปีเท่าทุน บางปีขาดทุน ส่วนมากจะขาดทุนต้องกู้หนี้ยืมสินเขามาลงทุน เมื่อขาดทุนบ่อยเข้า การถูกยึดที่ดินทำกินมีมากขึ้น ทั้งเวลาจะปลูกพีชไร้แต่ละครั้งต้องมีการเผาวัชพีชทำให้เสียบรรยากาศโดยรอบ ท้องฟ้ามีดครึ้มไปด้วยควันไฟ เวลาหายใจก็ได้อากาศที่มีกลิ่นควันไฟเข้าสู่ร่างกายทำให้ไม่สบายถึงกับเจ็บป่วยหนักก็มี จึงได้เปลี่ยนจากการทำไร่มันสำปะหลัง ไร่ข้าวโพด หันมาปลูกพีชสวน เช่น มะม่วง ข่างพาราลำไย ที่ต้องหลีกเลี่ยงการเผาวัชพีชมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ปัจจุบันตำบลสะตอนมีบรรยากาศใหม่ท้องฟ้าสวย บรรยากาศเขียวชอุ่มไปด้วยพีชสวน โดยการปลูกพีชสวน เช่น มะม่วง ข่างพาราลำไย เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งลำไยเป็นพืชเศรษฐกิจของตำบลสะตอนในยามนี้เลยทีเดียว

ในปัจจุบันชุมชนสะตอนเป็นชุมชนที่กำลังเจริญเติบโต ในชุมชนเศรษฐกิจเริ่มจะดีขึ้นเพราะผลพวงมาจากการที่ชุมชนสะตอนได้เปลี่ยนจากการทำไร่มัน ไร่ข้าวโพด มาเป็นทำสวนข่างพาราลำไยแทนและในปัจจุบันพีชสวนส่งผลต่อคนในชุมชนแล้ว คือตอนนี้ลำไยเป็นสินค้าเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนอย่างเป็นกอบเป็นกำ เป็นสินค้าที่ส่งขายยังประเทศจีนซึ่งเป็นตลาดที่ใหญ่ จึงทำให้คนในชุมชนเริ่มอยู่ดีกินดี ภาระหนี้สินก็ลดลงหรือหมดไป การที่คนสะตอนอยู่ดีกินดีขึ้นทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไป ทำให้อยากคืออยากมี เช่น อยากรักษาตัว เครื่องซักผ้า ตู้เย็น โทรศัทพ์มือถือ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต รถยนต์ บ้าน สิ่งเหล่านี้เข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เมื่อชีวิตมีความสะดวกสบายขึ้นก็ไม่อยากที่ทำงานหนักเหมือนแต่ก่อน งานอะไรที่หนักที่ใช้แรงงานก็จะจ้างเอา งานรับจ้างที่ใช้แรงงานคนในชุมชนก็ไม่อยากทำแล้วหรือทำแต่ค่าแรงก็สูง เมื่อคนในชุมชนไม่อยากทำก็ต้องนำเข้ามาแรงงานจากเพื่อนบ้านคือแรงงานจากกัมพูชา เพราะค่าแรงงานเขมรถูกกว่าค่าแรงของคนในชุมชน ซึ่งปัจจุบันคนในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงก็ใช้แรงงานจากเพื่อนบ้านกันหมด ทำให้ในชุมชนสะตอนไม่ว่าในตอนเช้า ตอนเย็นที่ตลาดในชุมชนเต็มไปด้วยเขมรที่เข้ามารับจ้างเก็บลำไย ทำให้ตลาดมีความคึกคักขึ้น สิ่งทีกล่าวมาทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนค่อย ๆ เปลี่ยนไปที่ละน้อย โดยคนในชุมชนไม่รู้ตัว เมื่อมีความเจริญทางด้านวัตถุเข้ามา คนในชุมชนไปทำงานต่างถิ่นมากขึ้นทำให้สังคมในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงของสังคมของชุมชน ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของชีวิตของที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านพยายามรักษาให้ดำรงอยู่ต่อไปตราบนานเท่านาน แต่ก็มีบางชีวิต

บางคงจะสูญหายไปบ้างตามกาลเวลาหรือมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่วิถีชุมชนก็ยังคงยึดถือปฏิบัติและสอดแทรกอยู่ในชีวิตประจำวัน (พระอริการบุญธรรม สุทธิญาโณ. สัมภาษณ์. 2557)

อัตลักษณ์คนอีสานที่ยังคงสืบทอดในชุมชนสะตอง ตำบลสะตอง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

เท่าที่สังเกตและได้สอบถามผู้ทรงวิญญูและปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่อาศัยอยู่ในชุมชนสะตอง ซึ่งเป็นคนอีสานที่อพยพมาจากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านสะตองเป็นกลุ่มคนที่มีชาติพันธุ์ที่มีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมเดียวกันกับคนอีสานที่อยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและสิ่งทีกลุ่มคนอีสานในชุมชนสะตองสืบทอดมาจากบรรพบุรุษและยังคงปฏิบัติอยู่ คือประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งเป็นประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาสต่าง ๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี เป็นประเพณีที่ผสมผสานพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวกับเรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตรเข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เพราะชุมชนอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรมวิถีชีวิตตลอดทั้งปีจึงโยงอยู่การเกษตร ประเพณีของคนอีสานตลอดทั้งปีในสิบสองเดือนจึงเป็นประเพณีเกี่ยวกับการเกษตรและพระพุทธศาสนา กลุ่มคนอีสานเป็นกลุ่มคนที่เคร่งครัดในประเพณี โดยเฉพาะประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่นั้นเป็นประเพณีพื้นบ้านทั้งสิบสองเดือนที่มีความสำคัญกับชุมชนอีสานมาก เพราะประเพณีบางอย่าง นอกจากกระทำเพื่อเป็นขวัญกำลังใจแล้วยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้ประกอบรอดพ้นภัยอันตรายทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นภัยจากผี สัตว์ร้ายหรือมนุษย์ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง ฮีตสิบสองนั้นถือได้ว่าเป็นประเพณีทางสังคมที่ทุกคนต้องปฏิบัติร่วมกัน ส่วนคองสิบสี่ คนในชุมชนใช้เป็นกรอบและแนวทางในการปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่ชุมชนบ้านสะตองประพาศปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันเปรียบเสมือนเข็มทิศและปฏิทินชีวิตของชุมชน เป็นบรรทัดฐานของคนในชุมชนและเป็นสิ่งที่ทุกคนในสังคมสะตองต้องเคารพและถือปฏิบัติ ฮีตสิบสองคองสิบสี่จึงเปรียบเสมือนกฎหมายของคนในชุมชนสะตองทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกลงโทษจากอำนาจผีหรือเรียกว่าผีผี เป็นบทลงโทษบุคคลที่ล่วงละเมิดจารีตที่เรียกว่า “ฮีตบ้านคองเมือง” โดยกล่าวถึงผีบรรพบุรุษ โกรธเคืองบันดาลให้เป็นเจ็บไข้ได้ป่วยและมีความเชื่อว่าถ้าไม่ทำตามฮีตคองผีบรรพบุรุษก็จะ โกรธเคืองบันดาลให้เกิดอาเพศ ครอบครัวยแตกร้าง คำขายขาดทุน ไม่มีความเจริญในชีวิต เมื่อคนในสังคมปฏิบัติตามฮีตคองก็จะมีแต่ความสุขในครอบครัว ร่มเย็นในชีวิต การปฏิบัติตามฮีตคอง ในแต่ละเดือนนั้นก็จะทำกิจกรรมตามความเชื่อของประเพณีของแต่ละเดือน ซึ่งทุกคนในชุมชนก็จะได้มีโอกาสพบปะพูดคุยสังสรรค์สนุกสนานรื่นเริง เพื่อแสดงความสามัคคีและรักใคร่ของคนในชุมชน

และได้ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า ฮีตสิบสองเป็นประเพณีทำบุญทางพระพุทธศาสนาที่ได้กำหนดหน้าที่ทาง จริยธรรมของทุกคนในสังคมไว้แล้ว โดยมีความเชื่อว่า สังคมใดปฏิบัติตามก็จะมีแต่ความสงบสุขร่มเย็นในการดำเนินชีวิต ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่เป็นหลักปฏิบัติของคนอีสานในชุมชนสะตอนที่ยังมีการสืบทอดและยังคงมีการประพฤติปฏิบัติอยู่ในชุมชนบ้านสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรีในสิบสองเดือนมาอธิบายดังต่อไปนี้

ฮีตสิบสองคองสิบสี่

คำว่าฮีตสิบสอง คือขนบธรรมเนียม แบบแผน ความประพฤติดีงามหรือประเพณีทำบุญ 12 เดือนในแต่ละปีของคนอีสาน มีดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ประเพณีงานบุญฮีตสิบสอง

ฮีตสิบสองเดิม	ฮีตสิบสองที่ยังคงอยู่
เดือนอ้าย - บุญเข้ากรรม	เดือนอ้าย - บุญเข้ากรรม
เดือนยี่ - บุญคูณลาน	
เดือนสาม - บุญข้าวจี	เดือนสาม - บุญข้าวจี
เดือนสี่ - บุญพระเวส	เดือนสี่ - บุญพระเวส
เดือนห้า - บุญสงกรานต์	เดือนห้า - บุญสงกรานต์
เดือนหก - บุญบั้งไฟ	เดือนหก - บุญบั้งไฟ
เดือนเจ็ด - บุญช่าชะ	
เดือนแปด - บุญเข้าพรรษา	เดือนแปด - บุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า - บุญข้าวประดับดิน	เดือนเก้า - บุญข้าวประดับดิน
เดือนสิบ - บุญข้าวสาก	เดือนสิบ - บุญข้าวสาก
เดือนสิบเอ็ด - บุญออกพรรษา	เดือนสิบเอ็ด - บุญออกพรรษา
เดือนสิบสอง - บุญกฐิน	เดือนสิบสอง - บุญกฐิน

ฮีตสิบสองที่ยังคงอยู่ในชุมชนสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ได้แก่

1. บุญเดือนอ้าย-บุญเข้ากรรม

เป็นบุญประเพณีในทางพระพุทธศาสนาเป็นการทำพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระภิกษุที่บวชเข้ามาในบวรพระพุทธที่จะประพฤติตนให้เป็นผู้มีศีลอันบริสุทธิ์สำหรับให้ประชาชนได้เป็นกราบไหว้

และการบริจาคทาน ผู้รับการให้ทานก็ต้องเป็นผู้มีปฏิภาณเหมาะสมแก่การเป็นผู้รับทานคือต้องเป็นผู้มีศีลอันบริสุทธิ์เพราะพุทธศาสนิกชนและพระภิกษุมีความเชื่อว่าพระภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วต้องเข้ากรรม ถ้าไม่เข้ากรรมถือว่าไม่บริสุทธิ์แม้จะบำเพ็ญคุณงามความดีก็ไม่อาจบรรลุมรรคผลได้ มีตัวอย่างเล่าไว้ในสมัยพระกัสสปะพุทธเจ้า ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งล่องเรือไปในแม่น้ำคงคาเอามือจับใบตะไคร้ เมื่อเรือแล่นไปใบตะไคร้ขาด ท่านคิดว่าเป็นเรื่องเล็ก เวลาใกล้จะตายคิดจะแสดงอาบัติแต่หาพระภิกษุจะรับแสดงไม่มี แม้ท่านจะบำเพ็ญธรรมอยู่ในป่านานถึง 2 หมื่นปี ก็ไม่อาจบรรลุมรรคขั้นสูงได้ เวลาตายไปแล้วได้เกิดเป็นพญานาคชื่อเอรภักต คงจะเป็นเพราะเหตุนี้ นักปราชญ์โบราณอิสานจึงได้จัดการเข้ากรรมไว้ให้เป็นประเพณีและเป็นพิธีกรรมเพื่อให้พระภิกษุผู้กระทำความผิดได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์ (มิใช่การล้างบาป) เป็นการฝึกความรู้สึกสำนึกในความบกพร่องของตัวเองและมุ่งประพฤติดตนให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยด้วยการเข้ากรรมแก้ราตรี คือสามราตรีแรกเรียกว่า “อยู่ปริวาส” และหกราตรีต่อมาเรียกว่า “อยู่มนต์” พิธีเข้าปริวาสกรรมจะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้และเมื่อถึงเวลาออกกรรมจะมีพระสงฆ์ 20 รูป เป็นผู้สวด “อัฏฐาน” คือสวดระงับอาบัติภิกษุที่ออกจากกรรมแล้วถือว่าเป็นผู้หมดมลทินบริสุทธิ์ผุดผ่อง

พุทธศาสนิกชนในพระพุทธศาสนามีความเชื่อว่าการที่ตนได้ทำบุญกับพระที่ออกจากกรรมแล้วถือว่าได้ทำบุญกับพระผู้หมดมลทินบริสุทธิ์ผุดผ่องถือว่าได้กุศลแรงผู้ที่ป็นชาวพุทธจึงได้มีการประพฤตปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เพราะด้วยความเชื่อนี้จึงทำให้ฮัตการทำบุญเดือนอ้ายจึงยังมีการสืบต่อไม่สูญหายไป

2. บุญเดือนสาม-บุญข้าวจี

เป็นบุญประเพณีในทางพระศาสนา มีเรื่องเล่าไว้ในพระธรรมบทว่า คราวหนึ่งมีนางปุลณทาสีได้ทำขนมแป้งจี (ข้าวจี) ถวายแด่พระพุทธเจ้าและพระอานนท์ นางคิดว่าเมื่อพระองค์รับแล้วคงจะไม่ฉัน เพราะอาหารของเราไม่ประณีตคงจะโยนให้กาและสุนัขกินเสีย เมื่อพระองค์ทรงทราบวาระจิตของนางปุลณทาสีแล้ว จึงรับสั่งให้พระอานนท์ ปลูกอาสาสนะลงทรงประทับนั่งฉันขนมแป้งจี ณ ที่นั้น พอนางปุลณทาสีได้เห็นก็เกิดความปีติยินดีสุดกำลัง พระองค์ทรงแสดงธรรมให้ฟัง นางก็ได้บรรลุนิเวศน์เป็นอริยบุคคลเพราะข้าวจีเป็นมูลเหตุดังนั้น ชาวนาเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วจึงพากันทำบุญข้าวจี เพราะการถวายข้าวจีมีอันสงฆ์มาก

นอกจากบุญข้าวจีนี้แล้ว ยังเป็นวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนาด้วย คือวันมาฆบูชา เป็นวันที่พระพุทธเจ้าแสดงหัวใจหรือหลักพระพุทธศาสนาไว้โดยย่อเนื่องจากเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นเมื่อ 2,500 กว่าปีก่อน คือองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ท่ามกลางที่ประชุมมหาสังฆสันนิบาตครั้งใหญ่ในพระพุทธศาสนา โดยมีเหตุการณ์เกิดขึ้นพร้อมกัน 4 ประการ คือ พระสงฆ์สาวก 1,250 รูปได้มาประชุมพร้อมกันยังวัดเวฬุวัน โดยมีได้นัดหมาย พระสงฆ์ที่มา

ประชุมทั้งหมดเป็น “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” หรือผู้ได้รับการอุปสมบทจากพระพุทธเจ้าโดยตรง พระสงฆ์ที่มาประชุมล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้ทรงอภิญญา 6 และในวันดังกล่าวตรงกับวันเพ็ญมาฆปุรณมีดิถีขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ดังนั้น จึงเรียกวันนี้อีกอย่างหนึ่งว่า “วันจาตุรงคสันนิบาต” หรือวันที่มีการประชุมพร้อมด้วยองค์ 4

ด้วยความเชื่อที่ว่า การได้ถวายข้าวจีแด่พระสงฆ์ทำให้ได้อานิสงส์มากและข้าวจีเป็นอาหารที่ง่ายมากไม่มีขั้นตอนซับซ้อนอะไรมากมาย ถึงแม้การทำประเพณีบุญข้าวจีจะเกี่ยวกับการทำนาก็ตาม เพราะในถิ่นอีสานจะทำหลังจากฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จและคนอีสานในชุมชนสะดวกไม่ได้ประกอบอาชีพทำนาแต่ก็ยังรักษาประเพณีบุญข้าวจีสืบมา เพราะการทำข้าวจีไม่มีขั้นตอนที่ยุ่งยากและทำไปพร้อมกับประเพณีบุญวันมาฆบูชาด้วยประเพณีบุญข้าวจีทำเดือนเดียวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจึงยังคงได้รับการสืบทอดกันมายังชุมชนสะดวก

3. บุญเดือนสี่-บุญพระเวส

งานบุญพระเวสเป็นบุญเกี่ยวกับศาสนาโดยตรงสถานประกอบพิธีจึงอยู่ที่วัดส่วนใหญ่ (บุญพระเวสสันดรหรือบุญมหาชาติ) คำว่าพระเวส เป็นสำเนียงของชาวอีสาน ที่มาแผลงมาจากคำว่าพระเวส ซึ่งหมายถึง พระเวสสันดร การทำบุญพระเวส เป็นการทำบุญและนิมนต์พระมาเทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดกหรือเทศน์ มหาชาติซึ่งมีจำนวน 13 กัณฑ์ให้ประชาชนได้ฟัง ทั้งนี้เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระเวสสันดรผู้ซึ่งบำเพ็ญเพียรอันยิ่งใหญ่ด้วยวิธีบริจาคทานหรือทานบารมีในชาติสุดท้ายหรือมหาชาติของพระพุทธองค์ก่อนที่จะมาเสวยชาติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า งานบุญพระเวสเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ของชาวอีสานนิยมทำกันทุกหมู่บ้าน ด้วยความเชื่อว่าหากได้ฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์จบภายในวันเดียวนั้น อานิสงส์จะคลบบันดาลให้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุขตามพุทธคติทางพุทธศาสนา

มีเรื่องเล่าไว้ในหนังสือเทศน์มัลลย์หมื่นมัลลย์แสนว่า ครั้งหนึ่งพระมาลัยเถระได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกษแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้ไปพบและสนทนากับพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ ผู้ซึ่งจะมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เมื่อพระศรีอริยเมตไตรยได้ทราบความประสงค์ของมนุษย์จากพระมาลัยแล้วจึงสั่งความมากับพระมาลัยว่า ถ้ามนุษย์ต้องการพบและร่วมเกิดกับท่าน จงอย่ามาตีปิโยย พ่อแม่ สมณะพราหมณาจารย์ อย่าทำร้ายพระพุทธเจ้า และยุยงพระสงฆ์ให้แตกกันให้ตั้งใจฟังมหาเวสให้จบในมือหนึ่งวันเดียวจะได้เกิดร่วมและพบเห็นพระองค์ อาศัยเหตุนี้ประชาชนที่หมู่บ้านสะดวกจึงพากันทำบุญพระเวสหรือบุญพระเวสเอาบุญมหาชาติเป็นประจำทุกปี

ประเพณีบุญพระเวสที่ทำกันเป็นประจำทุกปีถือว่ามีความสำคัญต่อชีวิตของชาวอีสานเป็นการบ่งบอกถึงความศรัทธาความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา และด้วยความเชื่อว่าหากได้ฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์จบภายในวันเดียวนั้น อานิสงส์จะคลบบันดาลให้ไปเกิดในศาสนาของ

พระศรีอาริยมตไตรย ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุขตามพุทธคติ ทางพุทธศาสนาด้วยความเชื่อที่กล่าวมานี้จึงทำให้ประเพณีบุญสะเทวดาได้รับการสืบต่อมา

4. เดือนห้า-บุญสงกรานต์หรือบุญสงกรานต์

บุญสงกรานต์หรือบุญสงกรานต์เป็นประเพณีเกี่ยวกับขวัญและกำลังใจในการดำรงชีวิตของคนในสังคมหรือในหมู่บ้านให้อยู่เป็นสุขและเป็นการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ของไทยแต่โบราณนิยมทำในเดือนห้าจึงกำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า จึงมีชื่อเรียกว่าบุญเดือนห้า เริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายนถึงวันที่ 15 เมษายน คำว่าสงกรานต์เป็นคำสันสกฤต แปลว่า ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้า ในที่นี้หมายถึงพระอาทิตย์ที่ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในจักรราศีหนึ่ง เรียกว่า “สงกรานต์” ปีหนึ่งมี 12 ราศี ราศีละเดือน แต่วันที่พระอาทิตย์ยกขึ้นราศีเมษ เราเรียกเป็นพิเศษว่า “มหาสงกรานต์” เพราะถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยตามคติโบราณหรือวันที่พระอาทิตย์เคลื่อนย้ายจากฤดูหนาว ก้าวขึ้นไปสู่ฤดูร้อน ในระยะนี้เรียกตรุษสงกรานต์กำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า เพราะมีกำหนดเข้าไปในจักรราศีหนึ่งเป็นเดือนที่เริ่มต้นปี

คนอีสานมีความเชื่อว่าเมื่อฤดูเดือนเคลื่อนมาถึงเดือนห้า อากาศอบอ้าวร้อนผิดปกติทำให้คนเจ็บไข้ได้ป่วย การอาบน้ำชำระร่างกาย เป็นอุบายวิธีแก้ร้อนฟ่อนเป็นเย็นให้ได้รับความสุขกายสบายใจและยังมีเรื่องเล่ากันว่า เศรษฐีผู้หนึ่งได้อยู่กินกับภรรยามานานไม่มีบุตร บ้านอยู่ใกล้ถ้ำคนเลว 2 คน วันหนึ่งคนเลวได้กล่าวคำหยาบว่าเศรษฐีมีสมบัติมากไม่มีบุตรตายแล้วสมบัติก็สูญเปล่าและว่าตนนั้นประเสริฐกว่า เมื่อได้ยินเช่นนั้นเศรษฐีจึงไปทำการบวงสรวงขอบุตรต่อพระอาทิตย์และพระจันทร์ เวลาว่างเลยมาสวมปีก็ยังไม่ได้บุตรจึงไปขอบุตรกับดินไทรอีก ไทรมีความกรุณาได้ไปขอบุตรกับพระอินทร์ พระอินทร์ให้ประทานบุตรให้ ชื่อธรรมบาลกุมารมาเกิดในท้องภริยาเศรษฐี เมื่อธรรมบาลประสูติแล้วเป็นผู้มีความฉลาดทุกเรื่องเกินความสามารถเด็ก 7 ขวบ และเมื่อเจริญวัยได้เรียนจบไตรเพทเป็นอาจารย์สอนการท่างมกลแก่คนทั้งหลาย ครั้งนั้นกบิลพรหมในพรหมโลกลงมาถามปัญหาหะธรรมบาลกุมาร โดยต่างว่าจะให้ศิระเป็นประกันให้เวลาเจ็ดวันในการตอบปัญหา ว่าคนเราในวันหนึ่ง ๆ เวลาเข้าศรีอยู่ที่ไหน เวลาเที่ยงศรีอยู่ที่ไหน เวลาเย็นศรีอยู่ที่ไหน และได้สัญญาว่าถ้าธรรมบาลแก้ได้จะตัดศิระของตนบูชา จนกระทั่งวันที่ 6 ธรรมบาลยังตอบไม่ได้คิดกังวลใจเดินเข้าป่าและได้ยี่นกกอินทรีขู่กันจึงได้รู้คำตอบว่า ยามเข้าศิระอยู่ที่หน้าคณจึงล้างหน้าในตอนเช้า กลางคืนอยู่ที่อกคณจึงเอาเครื่องหอมประพรมที่หน้าอก เวลาเย็นศิระอยู่ที่เท้าคณจึงล้างเท้า เมื่อธรรมบาลตอบปัญหานี้ได้กบิลพรหมจึงตัดศิระตนโดยศิระนี้ถือกันว่าศิระของกบิลพรหมศักดิ์สิทธิ์ถ้าวางบนแผ่นดินไฟจะไหม้ ถ้าทิ้งขึ้นไปบนอากาศฝนจะแล้ง ถ้าทิ้งลงในมหาสมุทรน้ำจะแห้ง ก่อนจะตัดศิระเรียกธิดา 7 คน เอาพานมารองรับแห่รอบเขาพระสุเมรุ 60 นาที แล้วนำไปตั้งไว้เขาไกรลาส ครั้งถึงกำหนดปีนางเทพธิดาทั้ง 7 ผลัดกันเชิญเอาศิระ ท้าวกบิล

พรหมมาแห่รอบเขาพระสุเมรุแล้วแห่กลับไปยังพรหมโลก แต่ประเพณีชาวพุทธนิยมเอาสิ่งของที่ตนเคารพบูชามาทำการสงฆ์น้ำเพื่อจะนำความสงบสุขร่มเย็นมาสู่ตนและครอบครัวและมีความสุขในการดำเนินชีวิตและได้ทำการสงฆ์น้ำผู้ใหญ่ที่ตนเคารพ เพราะคนอีสานมีความเชื่อว่าการสงฆ์น้ำผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้เป็นเจ้าบ้านเจ้าเมืองคือ เป็นหลักประกันความปลอดภัย เรียกว่าผู้หลักผู้ใหญ่ คือผู้ที่มีอายุสูง มีความรู้สูง เกิดในตระกูลสูง โดยเป็น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ท่านเหล่านี้เป็นผู้ควรแก่การได้รับการสักการะเนื่องในเทศกาลเช่นนี้ผู้น้อยในบ้านจึงต้องนำน้ำหอมไปสงฆ์เอาน้ำไปให้ท่านอาบ เพื่อท่านจะได้ดีใจ มีอายุมันขวัญยืนต่อไปและถือเป็นประเพณีขึ้นปีใหม่ของชาวไทยโบราณก็จะได้ทำบุญตักบาตรในวันขึ้นปีใหม่ของไทยเพื่อรับความเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง ตอนบ่ายก็จะทำน้ำอบหอมดอกไม้ธูปเทียนไปรวมกันที่วัด แล้วทำพิธีสงฆ์น้ำพระแล้วนำน้ำที่ได้จากการสงฆ์น้ำพระถือเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ไปพรมหัวลูก หลาน สัตว์เลี้ยง เพื่อกันภูตผีปีศาจแก้โรคร้ายไข้เจ็บให้หายและเพื่อความอยู่ดีกินดี ด้วยความเชื่อนี้จึงทำให้ประเพณีบุญเดือนห้าได้รับการสืบทอดมา

5. บุญเดือนหก – บุญบั้งไฟ

ประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตจากการทำการทำสวน ไร่ นา บุญบั้งไฟเป็นประเพณีหนึ่งที่บ้านสะตอนที่มีการสืบทอดมาจากภาคอีสานของไทยเรา บุญบั้งไฟมีความสำคัญต่อชาวอีสานบ้านสะตอนมากโดยสืบทอดความเชื่อว่าการจุดบั้งไฟให้ทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้าเป็นการขอฝนจากเทพเจ้าเหล่าเทพา เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลและเชื่อว่าการทำบุญประเพณีนี้จะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของฟ้าฝนเพียงพอแก่การปลูกข้าวปลาอาหารพืชพรรณเจริญเติบโตงอกงามดีและนำมาซึ่งความสนุกสนานเพลิดเพลินเกิดความหวังในชีวิต เหมือนมีที่พึ่งอยู่ใกล้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพราะมีความเชื่อว่าพญาแถน (เทวดาชาวอีสาน) คลบบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์จึงมีการทำบุญบูชาพญาแถนและบูชาแม่ศรีศักดิ์หลักเมืองทุกปี เพราะเชื่อว่าหากไม่ทำจะทำให้ฝนตกไม่ตามฤดูกาล เกิดโรคระบาดต่าง ๆ ได้ โดยชาวบ้านสะตอนมีความเชื่อเช่นเดียวกับทางอีสานคือมีความเชื่อว่าบนฟ้ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พญาแถน คือเทวดาที่คอยประทานฟ้าฝน ความอุดมสมบูรณ์แห่งฤดูกาล บั้งไฟคือเครื่องบูชาที่จะบอกกล่าวให้พญาแถนทราบว่ตอนนี้ถึงฤดูกาลเริ่มต้นการทำนา ทำไร่ ทำสวนแล้วโปรดช่วยคลบบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลหน่อยและเป็นการบอกกล่าวว่ามีชาวโลกยังให้ความเคารพ นับถือบูชาไม่เคยขาด ของคลบบันดาลหรือประทานฟ้าฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล

ซึ่งมีนิทานเล่าต่อกันมาว่า นานมาแล้วบ้านเมืองเกิดความเดือดร้อน ฟ้าฝนไม่ตกตามฤดูกาลเกิดความลำบากถ้วนหน้า ผืนดินแตกระแหงแห้งแล้ง มีพญาคันคาก (คางคก) สัตว์วิเศษปกครองอยู่พื้นดินออกตรวจหาสาเหตุว่าทำไมฝนฟ้าจึงไม่ตก จึงรู้ว่าสาเหตุเป็นเพราะพญาแถน จึงมีการต่อสู้กับพญาแถนโดยเอาฝนฟ้าเป็นเดิมพันและพญาแถนสู้พญาคันคากไม่ได้ จึงต้องทำให้ฝนตกโดยต้อง

จุดบั้งไฟบอกว่าให้ตกเมื่อใด ดังนั้นเมื่อถึงช่วงทำนาก็จะทำบุญบั้งไฟแล้วนำบั้งไฟไปจุดเพื่อบอกกล่าวพญาแถนเพื่อพญาแถนจะบันดาลซึ่งความเชื่อนี้ก็มีการถ่ายทอดมายังชุมชนอีสานที่สะตอนด้วยเช่นกัน

6. บุญเดือนแปด – บุญเข้าพรรษา

บุญเข้าพรรษา เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวอีสานออกสำเนียงบุญเข้าวัดสา ส่วนไทยปัจจุบันนี้ใช้คำว่า พรรษา ซึ่งเป็นบุญที่สำคัญแก่ทุกคนในไทยทั่วประเทศ โดยเฉพาะชุมชนอีสานบ้านสะตอนเท่านั้นและเป็นช่วงที่พระต้องจำพรรษา เพื่อศึกษาธรรมไม่ต้องเดินทางไปค้างคืนที่ไหน และเชื่อว่าการทำบุญช่วงนี้จะได้กุศลมากเหมือนบุญออกพรรษาเพราะเป็นช่วงที่พระมีเจตนาสร้างบุญสะสมบารมีจิตแน่วแน่ในคำสอน ซึ่งการทำบุญกับพระที่มีเจตนาดีจึงถือว่าได้อานิสงส์มาก

มีเรื่องเล่าว่า สมัยก่อน โลกยังไม่เจริญมีการเดินทางของภิกษุบริษัทเที่ยวไปสู่ชนบทต้องเดินด้วยเท้าเวลาไปโปรดญาติโยมจะต้องเดินลัดทุ่งนาและเมื่อฤดูฝนทำให้ไม่มีเวลาพักผ่อนทั้งฤดูร้อนหนาวและฤดูฝน โดยเฉพาะฤดูฝนได้ย่ำเหยียบข้าวต้นกล้าประชาชนเสียหาย สัตว์น้อยใหญ่พลอยถูกเหยียบไปและถูกว่ากล่าวว่าขนาดนกแจ้วแวว ช่วงเข้าพรรษาจะไม่ส่งเสียงจะอยู่ถนัดจนกว่าออกพรรษาแล้วเหตุใดพุทธสาวกจึงออกมาเดินย่ำข้าวกล้าให้เดือดร้อน เมื่อมีการร้องเรียนพระพุทธองค์จึงประทับอยู่ที่เวฬุวัน และให้สงฆ์จำพรรษาที่วัด 3 เดือนเริ่ม แรม 1 ค่ำ เดือนแปด ถึงขึ้น 15 ค่ำเดือนสิบเอ็ด คือพรรษาแรก ซึ่งจะไม่นุญาตให้ภิกษุไปพักวัดอื่นหรือมีเหตุจำต้องพักได้ไม่เกิน 7 วัน ถ้าไปพรรษาขาดต้องอาบัติทุกกฏ เว้นแต่กรณีจำเป็น เช่น บิดามารดาป่วยเหตุ เป็นต้น แต่ต้องให้กลับมภายใน 7 วัน พรรษาจึงจะไม่ขาด การอยู่ประจำในอาวาสแห่งเดียวตลอด 3 เดือน ในฤดูฝนเรียกเข้าพรรษา โดยกำหนดเอาวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันเข้าพรรษาเพราะมีกำหนดทำในเดือน 8 จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า บุญเดือนแปด เริ่มแต่เมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาก็เป็นหน้าที่ของญาติโยมอุบาสกอุบาสิกาจะต้องนำปัจจัยไทยทานต่าง ๆ โดยเฉพาะเทียนพรรษาเครื่องสำหรับให้แสงสว่าง แม้ปัจจุบันจะเจริญแล้วแต่ยังรักษาฮีตเดิม โดยการนำเทียน รูปเทียน ไปถวายเช่นเดิม แต่ก็มีเปลี่ยนไปบ้างตามแนวคิดของแต่ละคนเพราะบางคนเห็นว่าปัจจุบันการใช้เทียนไม่ค่อยมีความจำเป็นบางคนจึงใช้การนำหลอดไฟฟ้าไปถวายแทนเทียนพรรษา และมีการถวายผ้าอาบน้ำฝนเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้ใช้อาบน้ำในช่วงฤดูฝน ซึ่งเดิมก่อนพระพุทธเจ้าให้ภิกษุใช้เพียง 3 ผืน คือสังฆาฏิ ผ้าห่มและผ้าถุง แต่พออาบน้ำฤดูฝนไม่มีผ้าเปลี่ยนอาบจึงเปลือยกายอาบ เมื่อนางวิสาขาทราบเช่นนี้จึงนำความทูลพระพุทธเจ้า ว่าอยากขอถวายผ้าอาบน้ำฝนแด่ภิกษุ ท่านจึงอนุญาตและให้ภิกษุใช้ผ้าอาบน้ำฝนเป็นวัตรปฏิบัติ เป็นต้น การทำบุญจึงได้ถวายเทียนพรรษา ให้ท่านทำบุญตักบาตร รักษาศีลห้า ศีลแปด เป็นต้น อุปฐากพระภิกษุสงฆ์ตามกำลังความสามารถที่ตนทำได้ และภายในครอบครัวก็จะมีการเขียน

คำสัจย์ปฏิญาณตนต่อพระสงฆ์ว่าภายในเวลาสามเดือนว่าตนจะประพฤติปฏิบัติอย่างไรบางคนก็จะมี การอธิฐานว่าในช่วงเข้าพรรษาจะเลิกดื่มสุรา จะเลิกสูบบุหรี่ จะไม่กินหมาก จะไม่เล่นการพนัน เป็นต้น ซึ่งชุมชนบ้านสะตองก็ยังคงประพฤติปฏิบัติเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีและเป็นอุบาสิกอุบาสิกาที่ยังให้ การเคารพในประเพณีบุญเดือนแปดสืบต่อกันมาเป็นประจำทุกปี

7. บุญเดือนเก้า-บุญข้าวประดับดิน

เป็นประเพณีเกี่ยวกับความกตัญญู และระลึกถึงบรรพบุรุษด้วยการเช่นไหว้ บุญข้าวประดับดินเป็นบุญสิ้นเดือนเก้า ที่เรียกอีกอย่างว่า ข้าวประดับดินเพราะการทำข้าวประดับดินนั้น เป็นการนำอาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ จัดใส่กระทงวางไว้บนพื้น ใต้ต้นไม้หรือตามไหล่ทาง ตามไร่ ตามทุ่งนา ตามสวนเพื่อเป็นการเช่นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ บุญข้าวประดับดินเป็นบุญ ที่มีความสำคัญต่อชาวอีสานมาก เพราะเชื่อว่าเป็นบุญที่ต้องส่งส่วยให้กับผีซีกและผีบรรพบุรุษ เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดี ทรัพย์สิน ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ไม่มีภัยร้ายใด ๆ มาเยือน

มีเรื่องเล่าไว้ในพระธรรมบทว่าญาติของพระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์ของสงฆ์ ตายไปแล้วเกิด ในนรก ครั้นพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแด่พระพุทธเจ้าแล้ว มิได้อุทิศบุญให้แก่ญาติที่ตาย ตกกลางคืน พวกญาติที่ตายไปมาแสดงตัวเปล่งเสียงที่น่ากลัวให้ปรากฏใกล้พระราชนิเวศน์ รุ่งเช้าได้เสด็จไปทูล ถวายพระพุทธเจ้าพระองค์ได้ทูลเหตุให้ทรงทราบพระเจ้าพิมพิสารจึง ได้ถวายทานอีก แล้วอุทิศส่วน กุศลไปให้ พวกญาติที่ตายไปจึงได้รับส่วนกุศลต่อจากนั้นมาปรตเหล่านี้ก็ไม่มารบกวนอีก (ชนยา ชัยมงคล. 2542 : 8)

การทำบุญข้าวประดับดิน ทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ญาติผู้ตายแล้วอย่างเช่น ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ย่า ตายายและดวงวิญญาณเร่ร่อน คนอีสานเชื่อว่าการทำอย่างนี้จะทำให้วิญญาณบรรพบุรุษได้รับ ส่วนบุญที่ตนทำไปให้ เมื่อได้รับแล้ววิญญาณบรรพบุรุษก็จะคลบ้นดาลให้ลูกหลานมีความสุข ในครอบครัว มีความเจริญรุ่งเรือง หายจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ นานา ถ้าไม่ทำให้ก็จะคลบ้นดาลให้ เกิดสิ่งเลวร้ายขึ้นกับญาติและครอบครัว เมื่อมีความเชื่ออย่างที่กล่าวมาจึงมีการรับการสืบทอดกันมา ในชุมชนสะตอง

7. บุญเดือนสิบ-บุญข้าวสาก

บุญข้าวสากเป็นบุญที่ทำเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายหรือปรต โดยมีเวลาห่างจากบุญข้าวประดับดินเพียง 15 วัน เป็นเวลาที่ปรตต้องกลับไปอยู่ที่ของตน ซึ่งทั้งสองบุญนี้จะมีลักษณะคล้าย ๆ กัน คือการห่อข้าวส่งให้ปรต รวมทั้งดวงวิญญาณบรรพบุรุษและญาติพี่น้องของผู้ทำบุญด้วยและปรต ไม่มีญาติด้วย และทุกคนให้ความสำคัญกับบุญนี้มาก เพราะเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะมีความหิว กำลังรอ ส่วนบุญจากงานนี้ ถ้าหากลูกหลานบ้านเรือนไหนไม่ทำเมื่อวิญญาณบรรพบุรุษที่คอยมารับส่วนบุญ แล้วไม่ได้รับส่วนบุญเพราะลูก ๆ หลาน ๆ ไม่ทำให้ วิญญาณบรรพบุรุษก็จะกระทำคลบ้นดาลให้ เป็นไปต่าง ๆ

มีเรื่องเล่าไว้ในพระธรรมบทว่า บุตรชายของกระดุมพี (พ่อค้าวานิช) คนหนึ่งพ่อตาย ยังเหลือแต่แม่ แม่หาหญิงสาวมีตระกูลและมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันมาให้เป็นภริยา แต่นางไม่มีบุตรแม่จึงหาหญิงสาวคนใหม่มาให้เป็นภริยาอีก นางคนนี้มีบุตร เมียหลวงคิดอิจฉาเมียน้อยว่าถ้าเจ้าตั้งครรภ์จงบอกแก่ข้า นางเมียน้อยพอตั้งครรภ์ก็บอกเมียหลวง เมียหลวงให้กินยาแท้งออก ครั้งที่สองก็เหมือนกัน พอมีครรภ์ครั้งที่สามนางไม่บอก นางหลบหนีไปอาศัยอยู่บ้านญาติ จนท้องแก่เมียหลวงตามไปทันบังคับให้กินยา คราวนี้ไม่แท้งเพราะครรภ์แก่ลูกในท้องนอนขวางอึดหัวใจตาย ก่อนจะตายนางเมียน้อยได้ผูกแวนเมียหลวงว่า ขอให้ข้าเกิดเป็นนางยักษิณีให้ได้เลี้ยงกินตัวมันและลูกของมัน แล้วเมียน้อยก็ตายไปเกิดเป็นแมว เมียหลวงถูกฟัวฆ่าตายไปเกิดเป็นไก่ในเรือนเดียวกัน พอไก่ไข่ออกมา แมวก็กินไข่ ครั้งที่สองก็กินอีก ครั้งที่สามแมวกินทั้งไข่ทั้งแม่ไก่ แม่ไก่ก่อนจะตายได้ผูกแวนต่อแมวไว้ แม่ไก่เกิดเป็นนางเสื่อเหลือง แมวเกิดเป็นนางเนื้อ พอนางเนื้อมีครรภ์เสื่อก็กินกินลูกเนื้อ ครั้งที่สองก็กินครั้งที่สามกินทั้งแม่ทั้งลูก ก่อนแม่เนื้อจะตายได้ผูกแวนต่อแม่เสื่อไว้ แม่เนื้อเกิดเป็นนางยักษิณี เสื่อเหลืองเกิดเป็นนางกุลธิดาในเมืองสาวัตถี เมื่อเติบโตได้แต่งงานกับชายคนหนึ่ง พอคลอดบุตรคนแรกนางยักษิณีปลอมตัวเป็นหญิงสหายไปเยี่ยม ได้โอกาสก็จับทารกกินเสีย ครั้งที่สองก็เหมือนกัน ครั้งที่สามนางหนีไปอยู่บ้านฟัว พอไปถึงสระ โบกขรณีนางอยากอาบน้ำ จึงส่งบุตรให้ฟัวอุ้ม อาบแล้วรับเอาบุตรมาอุ้มให้กินนม ฟัวกำลังลงอาบน้ำ เห็นนางยักษิณีตามมา จึงเรียกฟัวให้ขึ้นจากสระ พาทั้งอุ้มบุตรวิ่งไปยังพระเชตุวันมหาวิหาร ขณะนั้นพระพุทธเจ้ากำลังเทศน์สอนประชาชนอยู่ ฟัวเมียนำบุตรน้อยของตนเข้าไปมอบกายถวายตัวต่อพระพุทธเจ้า ส่วนนางยักษิณีวิ่งตามไปหยุดยืนอยู่ข้างนอกสมุนเทวดาขึ้นกั้นทางไว้ พระองค์ตรัสเรียกพระอานนท์ให้ไปตามยักษิณีเข้ามา แล้วสั่งสอนมิให้พยายามทอฆาตกัน ถ้าจงเวรกันก็จะเป็นเวรต่อกันหลายภพหลายกัลป์ แล้วตรัสสั่งให้นางกุลธิดานำนางยักษิณีไปเลี้ยงไว้ นางได้นำนางยักษิณีไปไว้ที่เทิบมวง แอ่งน้ำ คีไพชายคา กองขี้ฝอยประตูบ้าน สถานที่เหล่านั้นางยักษิณีไม่พอใจจึงจัดให้อยู่ที่แจ้ง นางยักษิณีรู้เกณฑ์ฟ้าฝนดี ปีไหนจะแล้งหรือท่วมบอกหญิงสหายให้ทราบ หญิงสหายทำนาได้ผลดี ชาวบ้านได้ทราบความจริง พาทั้งนับถือนางยักษิณี นำข้าวปลามาเลี้ยงอย่างอุดมสมบูรณ์จนนางยักษิณีได้เอาของเหล่านั้นถวายเป็นสลากภัตวันละแปดองค์ อาศัยเหตุนี้คนจึงพากันทำบุญข้าวสาก ถือเป็นประเพณีมาจนถึงทุกวันนี้และความเชื่อนี้ก็ได้ถูกถ่ายทอดมายังชุมชนสะตองให้ได้ยึดถือปฏิบัติต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

8. บุญเดือนสิบเอ็ด-บุญออกพรรษา

เป็นวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 เป็นวันออกพรรษา วันปวารณา เป็นบุญที่มีความสำคัญ เพราะเชื่อว่าพระสงฆ์ได้อยู่จำพรรษาเป็นเวลาไตรมาส (3 เดือน) ย่อมมีความบริสุทธิ์ จริยธรรมงดงามจะมาซึ่งบุญและได้บุญมาก ชาวอีสานเชื่อว่าเหมือนได้บุญจากพระที่ท่านได้ออกจากนิโรธสมบัติใหม่ (การออกจากการปฏิบัติสมาธิภาวนาของพระอรหันต์) ถ้าได้ทำบุญกับพระในช่วงเวลานี้จะได้บุญและมีอานิสงส์มากจึงได้มีการทำบุญตักบาตรเทโว

เหตุที่ต้องทำบุญตักบาตรเทโวในวันออกพรรษาถือเอาเหตุการณ์เสด็จลงจากสวรรค์ของพระพุทธเจ้าที่เล่าว่าพระพุทธเจ้าทรงมีความต้องการโปรดพระมารดาที่สวรรคตไปอยู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้วทรงไปจำพรรษาอยู่ที่นั่น โปรดพระมารดาถึงสามเดือนจนครบไตรมาสออกพรรษาจึงกลับเมืองมนุษย์และมีพุทธศาสนิกชนไปรอรับและรอใส่บาตรมากมาย จึงทำให้เกิดประเพณีการตักบาตรพอถึง 15 ค่ำ เดือน 11 ชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญตักบาตรเทโวที่วัด และพึงธรรมเทศนาและกลางคืนจะจุดประทีปเพื่อความสว่างไสวพร้อมมีการจุดปะทัดเสียงดังสนุกสนานหวั่นไหวด้วยและได้ทำสืบต่อมายังชุมชนสะตอนในปัจจุบัน

9. บุญเดือนสิบสอง-บุญกฐิน

บุญกฐิน กฐินคือ ไม้สะดึงที่ใช้สำหรับขึงผ้าเวลาจะเย็บผ้าจีวรพระ ในการเย็บให้สะดวกขึ้นจึงเป็นที่มาของผ้ากฐิน คือผ้าจีวร สบงหรือผ้านุ่งห่มที่จะนำไปถวายพระนั่นเอง บุญกฐินคือบุญที่ต้องนำผ้าเข้าไปถวายพระเป็นสำคัญ บุญกฐินเป็นบุญอิตที่สุดท้ายของอิตเดือนสิบสองของชาวอีสาน เป็นช่วงที่ต้องนำจีวรไปถวาย เพราะเป็นช่วงซึ่งมีกาลเวลา เรียกว่าเทศกาลกฐิน เกิดเป็นประเพณีขึ้น ซึ่งมีความสำคัญต่อชาวอีสานมาก ถือว่าเป็นให้อานิสงส์แก่ผู้ทำบุญอย่างมากเพราะจะได้ถวายจีวรให้แก่ภิกษุที่ครบไตรมาส เท่านั้นและเป็นบุญที่อยู่ในช่วงข้าวใหม่ปลามัน ผ้าที่ใช้สะดึงทำเป็นกรอบขึงเย็บจีวร เรียกผ้ากฐิน ผ้ากฐินนี้มีกำหนดเวลาทำถวายเพียง 1 เดือน คือตั้งแต่ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงเพ็ญเดือน 12 เพราะมีกำหนดทำในระหว่างเดือน 12 จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุญเดือนสิบสอง

คนอีสานเชื่อว่าเมื่อมีเรื่องเล่า ในสมัยพุทธกาลว่ามีพระภิกษุ ชาวเมืองปาฐา 30 รูปพากันเดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าซึ่งประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหารแต่ไปไม่ทันเนื่องจากการเดินทางไกลวันเข้าพรรษาและหนทางระยะไกลและไม่สามารถไปถึงพระเชตวันมหาวิหารได้จึงถึงกำหนดเข้าพรรษาจึงพักจำพรรษาที่เมืองสาเกต พอออกพรรษาจึงรีบเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแต่ระยะทางไกลพร้อมกับช่วงฤดูฝนพากันเดินกรำฝนทนแดดมีจีวรเปียกชุ่มไปด้วยน้ำฝน จนถึงพระเชตวันมหาวิหารก็พากันเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทันที พระองค์ทรงเห็นความลำบากของภิกษุเหล่านั้น จึงมีพุทธบัญญัติให้ภิกษุแสวงหาผ้าและรับผ้ากฐินได้ ฝ่ายนางวิสาขา มหาอุบาสิกา เมื่อได้รับทราบพุทธประสงค์แล้วก็นำผ้ากฐินไปถวายแด่พระสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน นางจึงเป็นคนแรกที่ถวายผ้ากฐิน การทำบุญกฐินจึงถือเป็นประเพณีปฏิบัติ มีกำหนด 1 เดือน นับแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันเพ็ญเดือน 12 จึงมีประเพณีทอดกฐินต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบันและทุกสถานที่ทั้งคนอีสานและคนภาคอื่น

สรุปสิบสองที่ยังคงสืบทอด เป็นประเพณีที่ประเพณีปฏิบัติกันมาแต่สมัยโบราณ คือจารีตในสิบสองเดือนที่มีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่กระทำตามปฏิทินในรอบหนึ่งปี เป็นพิธีกรรมทางด้านศาสนาและพิธีกรรมทางด้านความเชื่อทั้งเรื่องผีที่กลมกลืนอยู่กับวิถีชีวิตของชาวอีสานที่กระทำขึ้น

เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแล้วยังเป็นเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับผู้ประกอบการรอดพ้นจากภัยอันตราย ทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นภัยจากผี สัตว์ร้ายหรือมนุษย์ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง พิธีกรรมทางศาสนา เป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยต่อกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมทางสังคมก็อ่อนอ่อนผ่อนตามและสัมพันธ์ กับพิธีกรรมทางศาสนาเสมอมา และในจำนวนประเพณี 12 เดือนของชาวอีสานนี้สามารถแยกเป็น ประเภทตามจุดมุ่งหมายหลักในการกระทำได้ดังนี้ (พระครูสุเทพสารคุณ และคณะ. 2544 : 186)

1. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มีทั้งหมด 6 เดือน คือเดือนอ้าย เดือนสาม เดือนสี่ เดือนแปด เดือนสิบเอ็ดและเดือนสิบสอง
2. ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตจากสวน ไร่ นา ตลอดจนความบริบูรณ์ของฟ้าฝน มี 3 เดือน คือ เดือนยี่ เดือนหกและเดือนสิบ
3. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับขวัญกำลังใจ ในการดำรงชีวิตของคนในสังคมหรือในหมู่บ้านให้ อยู่เย็นเป็นสุขมี 2 เดือน คือ เดือนห้าและเดือนเจ็ด
4. ประเพณีที่เกี่ยวกับความกตัญญูและระลึกถึงบรรพบุรุษด้วยการเช่นไหว้มี 2 เดือน เดือนเก้าและเดือนสิบ (ซึ่งเดือนสิบนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตในสวน ไร่ นา และเพื่อแสดงความกตัญญูแก่บรรพบุรุษ)

ฮีตสิบสองที่ไม่มีการสืบทอดและไม่มีการประพฤติปฏิบัติในชุมชนสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ฮีตสิบสองที่ไม่รับการสืบทอดและไม่มีการประพฤติปฏิบัติเป็นเพราะ ฮีตนั้นมีความ ต่างในบริบทของพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมหรือพื้นที่ที่อาศัยอยู่ไม่เอื้อต่อการประพฤติปฏิบัติในเรื่องของฮีต ความต่างในเรื่องของอาชีพก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ฮีต ไม่ได้รับการสืบทอด และความต่างการ ดำเนินวิถีชีวิต การศึกษา กระแสโลกาภิวัตน์ การกีดกันทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมก็เป็นอีก ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ฮีตนั้น ไม่ได้รับการสืบทอดหรือมีการสืบทอดแต่ก็มีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบท ด้านพื้นที่ ด้านอาชีพและวิถีของการดำเนินชีวิตในชุมชนนั้น เช่นประเพณีดังต่อไปนี้

1. บุญข้าวคูณลานหรือบุญเดือนยี่

ประเพณีบุญเดือนยี่เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการทำมาหากินและความอุดมสมบูรณ์ของ ผลผลิตจากสวน ไร่ นา แต่ไม่มีการรับการสืบทอดมาเลยเพราะประเพณีบุญข้าวคูณลานได้มีการกำหนด ทำขึ้นในเดือนยี่ของทุกปีหลังจากฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ แต่ที่ชุมชนสะตอนนั้นไม่ได้มีทำนาข้าว การทำบุญเดือนยี่หรือบุญข้าวคูณลานจึงไม่ได้รับการสืบทอดมาหรือไม่ได้รับมา เพราะคนอีสานใน ชุมชนบ้านสะตอนนั้นตอนอยู่ถิ่นที่อยู่เดิมคือภาคอีสานนั้น มีอาชีพ คือทำไร่ ทำนา เมื่อได้อพยพย้าย ถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในพื้นที่สะตอนตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบันนั้น คนในชุมชนไม่ได้ประกอบอาชีพ การทำนาเพราะว่าพื้นที่ตรงบริเวณนี้ไม่เหมาะแก่การทำนา แต่เหมาะแก่การทำสวน ทำไร่มากกว่า การทำนา การทำบุญเดือนยี่นั้นต้องทำในฤดูหลังการเก็บเกี่ยวข้าวก่อนเวลาจะเอาข้าวไปเก็บฉาง

หรือที่เก็บข้าวเพื่อไว้กินได้ตลอดทั้งปี เมื่อถึงเดือนยี่หรือถึงฤดูนี้ก็จะมีการนิมนต์พระไปทำบุญที่ลานข้าวหรือเอาข้าวมารวมกันไว้ที่ลานวัดแล้วนิมนต์พระเจริญพระพุทธมนต์ทำบุญตักบาตรรอบกองข้าว มีการเทศน์หนึ่งกัณฑ์ เพราะเชื่อว่าข้าวในนาจะงาม ทำนาปีต่อไปจะอุดมสมบูรณ์ไม่มีศัตรูพืช รุกรานพร้อมกรวดน้ำอุทิศแก่ญาติผู้ล่วงลับตลอดเทพยดา เมื่อได้รับกุศลก็จะอวยพรให้ฝนตกตามฤดูกาลและให้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ เมื่อเสร็จพิธีก็จะนำข้าวเก็บยุ้งฉางวัดหรือขาย แต่ที่ชุมชนบ้านสะตอนยังไม่มี การสืบทอดประเพณีนี้ เพราะมีความต่างด้านพื้นที่เพราะพื้นที่บริเวณชุมชนบ้านสะตอนนั้นเป็นดินที่ปนด้วยหิน จึงไม่เหมาะที่จะประกอบอาชีพทำนาเหมาะแก่การทำไร่มากกว่า และคนแถวนี้ก็นิยมทำไร่มากกว่าเพราะให้ผลตอบแทนมากกว่า

2. บุญช่าชะหรือบุญเดือนเจ็ด

ฮีตบุญช่าชะ (บุญเดือนเจ็ด) เป็นบุญที่จัดขึ้นเพื่อทำพิธีโปรดรังควาญ ขับไล่ความเสนียดจัญไรภูตผีปีศาจออกจากหมู่บ้าน บางแห่งเรียกว่าบุญเบิกบ้านหรือบุญบ้าน เป็นบุญที่แต่ละหมู่บ้านจะทำไม่ขาด เป็นบุญเกี่ยวกับภูตผีปีศาจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ผีปู่ตา ผีตาแฮก มเหศักดิ์หลักเมืองที่คอยคุ้มครองหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าจะรวมผีบรรพบุรุษอยู่ด้วยที่ช่วยคลบบันดาลให้ชาวบ้านมีความสุข แต่ที่ชุมชนบ้านสะตอนนั้นไม่รับมาสืบทอดการทำบุญช่าชะหรือบุญเดือนเจ็ด เพราะเห็นว่าชุมชนของคนมีความสงบสุขร่มเย็นอยู่ไม่เคยมีภูตผีปีศาจมารังควาญและอีกอย่างชุมชนแห่งนี้ไม่มีการนับถือผีปู่ตา เพราะเชื่อในพระรัตนตรัย เชื่อในคำสอนของครูบาอาจารย์ (ของพระเดชพระคุณท่านครูบาคำพันธ์ุ คัมภีร์ญาณโณ) ท่านสอนว่า “ไผ่นับถือผีตายไปแล้วจะไปเป็นลูกน้องผีให้ผีมันไซ้” เพราะท่านมองเห็นว่าขนาดยังไม่ตายยังไปกราบไหว้ผีเป็นลูกน้องผีตั้งแต่ยังไม่ตาย พอตายไปแล้วจะไม่เป็นลูกน้องผีมันจะเป็นไปได้ยังไงให้เลิกนับถือผีปู่ตา คนในชุมชนเลยหันมานับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งทางจิตใจแทนนับถือนับถือผี ประเพณีการทำบุญกลางบ้านของคนในชุมชนก็จะมีการนิมนต์พระไปเจริญพระพุทธมนต์ ตักบาตรถวายอาหารคาวหวาน และอุทิศบุญกุศลแก่ญาติ พี่น้อง ปู่ย่า ตายายและดวงวิญญาณเร่ร่อนให้แทนการเช่นไหว้ผี

สรุปฮีตที่ไม่มี การสืบทอดและไม่มีการนำมาประเพณีปฏิบัติ แสดงว่าเป็นฮีตที่ตายแล้ว เพราะฮีตนั้นไม่เหมาะกับพื้นที่ ไม่เหมาะกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้น ๆ และไม่เหมาะสมกับวิถีในการดำเนินกิจกรรมของคนในชุมชนนั้น ๆ จึงทำให้ฮีตนั้นไม่ได้รับการถ่ายทอด เมื่อไม่ได้รับการถ่ายทอดก็ไม่มีการสืบทอด เมื่อไม่มีการสืบทอดจึงทำให้ฮีตนั้นไม่ได้ประเพณีปฏิบัติ เมื่อไม่มีการประเพณีปฏิบัติ ฮีตนั้นจึงตายและสูญหายไปนั่นเอง

ตารางที่ 2 คองสิบลีที่ยังคงอยู่ในชุมชนบ้านสะตอนหมู่ที่ 1

คองสิบลีเดิม	คองสิบลีที่ยังคงอยู่
1. เมื่อได้ข้าวใหม่หรือผลหมากรากไม้ใหม่ให้ บริจาคทานแต่ท่านผู้มีศีลแล้วตนเองจึงบริโภค	1. เมื่อได้ข้าวใหม่หรือผลหมากรากไม้ใหม่ให้ บริจาคทานแต่ท่านผู้มีศีลแล้วตนเองจึงบริโภค
2. อย่าโกหก อิจฉา ริษยา อย่าปลอมแปลง เงินตรา อย่าพูดคำหยาบ	2. อย่าโกหก อิจฉา ริษยา อย่าปลอมแปลง เงินตรา อย่าพูดคำหยาบ
3. ให้ทำรั้วกำแพงล้อมวัดวาอารามและบ้านเรือน ของตนแล้วปลูกหอบูชาเทวดาไว้ในสิมมบ้าน	3. ให้ทำรั้วกำแพงล้อมวัดวาอารามและบ้านเรือน ของตนแล้วปลูกหอบูชาเทวดาไว้ในสิมมบ้าน
4. ล้างเท้าก่อนขึ้นบ้าน	4. ล้างเท้าก่อนขึ้นบ้าน
5. วันพระ วัน โคน ให้บูชาเตา บันได ประตู	5. เมื่อพระภิกษุมาบิณฑบาต อย่าให้พระคอย นาน แต่งตัวให้เรียบร้อย ห้ามโดนบาตรฯ
6. ล้างเท้าให้สามีก่อนนอน	6. เมื่อพระภิกษุเข้าปริวาสกรรมให้จัดดอกไม้ รูปเทียน ขันห้า ขันแปดและเครื่อง อัฐบริวาร ไปถวาย
7. ถึงวันพระเอาดอกไม้รูปเทียนขอมาสามี ผู้เฒ่าผู้แก่	7. เมื่อเห็นพระภิกษุเดินผ่านมาให้นั่งลงยกมือ ไหว้แล้วค่อยเจรจา
8. วันพระให้นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ที่บ้าน	8. อย่าเหยียบเงาพระภิกษุ
9. เมื่อพระภิกษุมาบิณฑบาต อย่าให้พระคอย นาน แต่งตัวให้เรียบร้อย ห้ามโดนบาตรฯ	9. ยำนำอาหารที่เป็นเดนให้พระภิกษุหรือสามี รับประทาน
10. เมื่อพระภิกษุเข้าปริวาสกรรมให้จัดดอกไม้ รูปเทียน ขันห้า ขันแปดและเครื่อง อัฐบริวาร ไปถวาย	
11. เมื่อเห็นพระภิกษุเดินผ่านมาให้นั่งลงยกมือ ไหว้แล้วค่อยเจรจา	
12. อย่าเหยียบเงาพระภิกษุ	
13. ยำนำอาหารที่เป็นเดนให้พระภิกษุหรือสามี รับประทาน	
14. อย่าเสพกามคุณในวันพระ วันเข้าพรรษา วัน ออกพรรษา วันมหาสงกรานต์ และวันเกิด ของตน	

คองสิบสี่สำหรับประชาชน

ผู้วิจัยจะขออธิบายเฉพาะคองสิบสี่สำหรับประชาชนทั่วไปที่ต้องประพฤติปฏิบัติตามคองสิบสี่ที่ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่ในชุมชนบ้านสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรีมีดังต่อไปนี้

1. เมื่อได้ข้าวใหม่หรือผลหมากรากไม้ใหม่ให้บริจาคทานแก่ท่านผู้มีศีล แล้วตนเองจึงบริโภค คือนำไปถวายพระสงฆ์ สามเณรก่อน ตนเองจึงนำมารับประทานภายหลังและให้นำอีกบางส่วนไปแจกจ่ายญาติพี่น้อง

สาเหตุเพราะชาวอีสานเชื่อในคำสอนของพุทธศาสนาอย่างแนบแน่นและมีความเชื่อว่า ถ้าได้ข้าวใหม่หรือผลไม้ใหม่จะต้องนำไปถวายพระสงฆ์ สามเณร ผู้สืบศาสนา ก่อน ถือว่าได้บุญกุศลแรงและจะทำให้ผลผลิตดี แล้วนำอีกส่วนไปแจกจ่ายพี่น้องนั้นก็เพื่อแสดงความรักความเอื้ออาทรต่อกันและอีกเหตุผลคือเป็นการสอนให้รู้จักการแบ่งปัน สอนให้รู้จักการให้ ไม่ให้มีความตระหนี่และให้รู้จักมีความเอื้อเพื่อต่อกัน เมื่อคนอีสานในชุมชนได้ปฏิบัติตามสี่คองแล้วก็รู้จักการให้คือการให้อภัยและการให้ทาน ไม่ตระหนี่ มีความเอื้อเพื่อต่อกันแล้ว ผลที่ได้รับคือทำให้สังคมมีแต่ความสุข เพราะผู้คนยึดมั่นในคำสอนพระพุทธรศาสนา จึงทำให้เกิดความเคารพรักนับถือกันในหมู่ญาติพี่น้อง หากมีคนจากถิ่นอื่นไปแสดงความรังเกียจหรือดูหมิ่นญาติพี่น้องคนใดคนหนึ่ง จะทำให้คนในตระกูลนั้น ๆ รวมกันต่อต้าน

2. อย่าโก่งตาง อย่าโกหก อิจฉาริษยา อย่าปลอมแปลงเงินตรา อย่าพูดคำหยาบเป็นคำสอนที่สอนให้คนมีความซื่อสัตย์สุจริตจริงใจต่อกัน เพราะว่าทุกคนเกิดมาในโลกนี้ไม่อยากจะให้ใครคนอื่นมาคดโกง โกหก อิจฉาริษยา ไม่อยากให้คนอื่นมาพูดส่อเสียดด้วยคำหยาบให้ร้ายคนหรือก็เพื่อป้องกันการคดโกงไม่ให้เกิดการการเอารัดเอาเปรียบ ตลอดจนป้องกันการทะเลาะเบาะแว้ง ผลที่ได้รับคือทำให้สมาชิกในชุมชนมีความซื่อสัตย์ต่อกันและทำมาหากินด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ไม่เกิดการทะเลาะเบาะแว้งต่อกัน

3. ให้ทำรั้วกำแพงล้อมวัดวาอารามและบ้านเรือนของตน แล้วปลูกหอบูชาเทวดาไว้ในสี่มุมบ้านเพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดและก่อให้เกิดความสะดวกแก่การตกแต่งบริเวณวัดให้สะอาดสวยงามเป็นระเบียบและร่มรื่น ส่วนให้ทำรั้วบ้านของตนนั้น ก็เพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินและให้ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักสวนครัวไว้ในบริเวณบ้านได้อย่างปลอดภัย กำหนดให้ปลูกหอบูชาเทวดาไว้สี่มุมเรือนของตนเองเพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจและยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้ทุกคนในหมู่บ้านและทุกคนในครัวเรือนพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง

4. ล้างเท้าก่อนขึ้นบ้าน เหตุเพราะเพื่อรักษาความสะอาดของบ้านเรือน และรักษาความสะอาดของเท้า เพราะสมัยก่อนคนอีสานไม่มีรองเท้าใส่ เดินไปไหนมาไหนด้วยเท้าเปล่า อาจเหยียบย่ำสิ่งสกปรกและฝุ่นละอองมาด้วย ถ้าปฏิบัติตามผลที่ได้รับคือ ทำให้บ้านเรือนสะอาดขึ้นและทำให้เท้าได้รับการดูแลเอาใจใส่ นอกจากนี้ทำให้ทุกหลังคาเรือนต้องทำอ่างล้างเท้าไว้ที่ติดบ้าน

5. เมื่อพระภิกษุมาบิณฑบาต อย่าให้พระคายนาน แต่งตัวให้เรียบร้อย ห้ามโดนบาตร อย่าถูกตัวภิกษุสามเณร ขณะใส่บาตรอย่าสวมรองเท้า กางร่ม ฝ่าคลุมศีรษะ อุ้มลูกอุ้มหลาน ถืออาวุธ ที่ไม่ให้ทำเช่นนั้นก็ เพื่อก่อให้เกิดความเรียบร้อย กล่าวคือพระภิกษุสามเณรก็เดินเรียงแถวมาอย่างเป็นระเบียบ ญาติโยมที่ใส่บาตรก็นั่ง (สำหรับผู้หญิง) หรือยืนเรียงแถวคอยใส่บาตรอย่างมีระเบียบ ไม่ซุกมุนวุ่นวาย ใครได้พบเห็นก็เกิดศรัทธา

6. เมื่อพระภิกษุเข้าปริวาสกรรมให้จัดดอกไม้ ธูปเทียน ชันซ์ห้า ชันซ์แปดและเครื่องอัฐบริวาร ไปด้วยเพื่อเป็นการให้กำลังใจแก่ภิกษุผู้สำนึกผิดและมีจิตใจที่กลับตัวใหม่ เพื่อปฏิบัติตามธรรมวินัยให้ตนเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์

7. เมื่อเห็นพระภิกษุเดินผ่านมาให้นั่งลงยกมือไหว้แล้วค่อยเจรจาเป็นข้อปฏิบัติตนของประชาชนทั่ว ๆ ไป ฟังจะกระทำต่อพระภิกษุเพื่อเป็นการให้ความเคารพแก่ผู้มีศีลจึงทำให้ชาวอีสานในบ้านสะตอนให้ความเคารพภิกษุสงฆ์มาตราบเท่าทุกวัน

8. อย่าเหยียบเงาพระภิกษุเพื่อเป็นข้อปฏิบัติตนของประชาชนขณะที่เดินผ่านหรืออยู่ใกล้ภิกษุเป็นการแสดงกิริยานอบน้อมและให้ความเคารพแก่ผู้มีศีลมากกว่าตน คนที่ตนให้ความเคารพนับถือแม้แต่เงาก็ไม่กล้าที่จะเหยียบจึงทำให้ชาวอีสานมีกิริยานอบน้อมต่อภิกษุ

9. อย่านำอาหารที่เป็นเดนให้พระภิกษุหรือสามเณรรับประทานเพื่อเป็นข้อปฏิบัติตนของภริยาในการแบ่งปันข้าวปลาอาหารแก่ผู้ที่ตนเคารพนับถือ ทำให้แม่บ้านทั้งหลายยังให้ความเคารพต่อภิกษุสงฆ์และสามเณรมาตราบเท่าทุกวันนี้ ดังคำญาของคนอีสานที่กล่าวไว้ว่า “ขามกินเข้าฟัวแก้วกินก่อน สามคำแล้วเมียแก้วจึงค่อยกิน” (อ่อนตา นามูลทัศน. สัมภาษณ์. 2558)

โดยสรุปคองสิบสี่ที่ยังมีการสืบทอดและยังประพฤติปฏิบัติกันอยู่ในชุมชนบ้านสะตอน เพราะคองนั้นเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของบริบทด้านพื้นที่และมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งคองสิบสี่ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นข้อปฏิบัติที่แฝงด้วยคตินิยมที่ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี มีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เมตตาต่อกัน เมื่อสังคมใดมีคตินิยมคองตามที่กล่าวมาแล้ว สังคมนั้นนำไปประพฤติปฏิบัติก็จะทำให้สังคมนั้นเป็นสังคมที่สงบสุขร่มเย็นเป็นสังคมที่น่าอยู่น่าอาศัย

คองสิบสี่ที่ไม่มีมีการสืบทอดในชุมชนบ้านสะตอน เช่น

1. การล้างเท้าให้สามีก่อนนอน คนอีสานมีคติความเชื่อว่าสามีเป็นหัวหน้าครอบครัว และก่อนผู้ชายจะแต่งงานแล้วมาเป็นหัวหน้าครอบครัวนั้นจะต้องผ่านการบรรพชาอุปสมบทโดยสถาบันทางศาสนาหรือที่เรียกกันทั่วไปว่าบวชเรียนเขียนอ่าน โดยถูกขัดเกล้าทางด้านพฤติกรรม และจิตใจก่อนอย่างน้อยหนึ่งปีถึงสามปีถึงจะลาสิกขาออกมาครองความเป็นฆราวาสหรือครองเรือนได้ เมื่อลาสิกขาออกมาแล้วนิสัยของความเป็นพระหรือความเป็นอุมพศ ยังคงติดตัวมาอยู่ส่วนหนึ่ง

ภายหลังเมื่อแต่งงานเป็นหัวหน้าครอบครัวแล้ว ภรรยายังคงให้ความเคารพในความเป็นพระส่วนหนึ่ง ดังนั้นภรรยาจึงต้องให้ความเคารพนับถือและเกรงใจสามี การปฏิบัติเช่นนั้นจะทำให้ครอบครัวมีความสุข ความเจริญรุ่งเรืองในการดำเนินชีวิต

2. วันพระ วันโกน ให้บูชาเตา บันได ประตู ที่คนโบราณเขาทำอย่างนั้นเพราะมีความเชื่อที่ว่า ให้บูชาเตาไฟนั้น เตาไฟเป็นสิ่งที่มีความศักดิ์สิทธิ์ไม่มีไฟก็ไม่สามารถหุงข้าวปลาอาหารได้และเตาไฟของคนสมัยก่อนจะทำการอบสีเหลืองตั้งอยู่บนบ้านในกรอบสีเหลืองจะมีดินถ้ำไฟอยู่ มีพื้นมีหินสามก้อนสำหรับรองตั้งหม้อสำหรับหุงข้าวปลาอาหารและเตาไฟเป็นสิ่งที่ให้ความอบอุ่นแก่บ้านเรือน ท่านจึงให้บูชาเตาไฟ

ส่วนการบูชาบันไดนั้นคนโบราณอีสานถือว่าบันไดเป็นสิ่งที่มีความศักดิ์สิทธิ์เราเหยียบย่ำเวลาขึ้นเรือน บ้านเรือนของคนอีสานสมัยก่อนจะเป็นเรือนยกพื้นสูงข้างล่างเป็นที่สำหรับทำเป็นที่สำหรับให้วัวให้ควายนอนบันไดขึ้นบ้านของคนอีสานจึงทำเหมือนบันไดจะมีแม่บันไดพ่อบันไดสูงต่ำไม่เท่ากัน ข้างขวาจะสูงกว่าถือว่าเป็นพ่อบันได ส่วนด้านซ้ายจะต่ำกว่าด้านขวาเรียกแม่บันไดแล้วก็จะมีการบูชาบันไดเป็นชั้น ทำชั้น เจ็ดชั้น เก้าชั้นแล้วแต่ความต่ำสูงของบ้าน เวลาขึ้นลงก็เหมือนเหยียบหัวพ่อแม่ขึ้นบ้านท่านจึงให้เอาดอกไม้ไปบูชาหัวบันไดเพื่อเป็นการขอมาต่อสิ่งที่มีคุณค่าต่อเรา และอีกความหมายหนึ่งก็คือบันไดมีทั้งพ่อบันไดแม่บันไดและลูกบันไดเปรียบเหมือนกับคนเราที่จะขึ้นสู่ที่สูงได้นั้นต้องอาศัยพ่อแม่ที่เป็นเสาหลักที่คอยอบรมสั่งสอนเราชีวิตเราจึงขึ้นสู่ที่สูงได้ ท่านจึงไม่ให้บุญคุณของพ่อแม่ท่านจึงให้บูชาบันไดเพื่อเป็นการเตือนสติของเราไม่ให้เป็นคนอกตัญญู

การบูชาประตูนั้น ตรงทางเข้าประตูจะมีก้นแม่ธรณีตรงทางเข้าซึ่งแม่ธรณีประตูเป็นเหมือนเทวดาคอยอารักขาประตูเข้าออก เวลาเข้าออกเราอาจจะทำเสียงดังไม่เคารพแม่ธรณี จึงได้นำดอกไม้ไปบูชาเพื่อเป็นการขอมาแม่ธรณีประตูได้ได้ประมาทล่วงเกิน

3. พอถึงวันพระเอาดอกไม้รูปเทียนของมาสามี่ ผู้เฒ่าผู้แก่ทำเพื่อเป็นการขอมาลาโทษได้ประมาทพลาดพลั้งด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ระลึกได้ก็ดี ระลึกไม่ได้ก็ดี ตลอดระยะเวลาที่ได้อยู่กินด้วยกันมาในเจ็ดวันจากวันพระถึงอีกวันพระ เพื่อไม่ให้มีสิ่งที่ไม่ดีค้างคาใจต่อกันและให้โอกาสกรรมซึ่งกันและกันก่อนที่ทั้งสองฝ่ายจะไปปฏิบัติธรรมรักษาศีลในวันพระอุโบสถศีลเพื่อจะไม่คิดขัดที่ใจเวลาทำสมาธิ

4. อย่าเสพงามคุณในวันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมหาสงกรานต์และวันเกิด ที่โบราณท่านห้ามเพราะว่าวันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมหาสงกรานต์ และวันเกิด ควรที่จะชำระร่างกายให้สะอาดได้ให้โอกาสแก่อีกฝ่ายในการเข้าวัดรักษาศีลในวันพระหนึ่ง ๆ เพื่อชำระจิตใจไม่ให้หมกมุ่นอยู่กับเรื่องกามกิเลส เมื่อมีเรื่องพวกนี้เข้ามาทำให้อึดใจมัวหมองไม่เบิกบาน ถ้าไม่ทำตามมันจะละล้าไม่ดีเป็นอุปมงคล

กล่าวโดยสรุปคงทั้งสี่ประการดังกล่าว ไม่มีการปฏิบัติแล้ว สาเหตุเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์อย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนอกจากจะส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิต ความเชื่อและหลักปฏิบัติที่ดำรงอยู่วิถีชีวิต โดยยึดครองที่ชาวบ้านได้ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นระยะเวลาอันช้านานแล้ว อีกหนึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของจิตสืบสอง ได้แก่ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยด้านความเชื่อต่อประเพณี ปัจจัยด้านทัศนคติส่วนบุคคล ด้านการศึกษา นอกจากนี้การพัฒนาด้านเทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น สื่อทีวี สื่อออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ อินสตาแกรม วอทส์แอปป์ สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ประเพณีจิตสืบสองคงสืบสืมีการเปลี่ยนแปลงด้วย การล้างเท้าให้สามีก่อนนอน พอถึงวันพระนำดอกไม้ธูปเทียนมาขอมาสามี ผู้เฒ่าผู้แก่ อย่างเสพงามคุณในวันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมหาสงกรานต์และวันคล้ายวันเกิด เต็มกรุ่นหลังมีความเห็นว่าเป็นเรื่องความเชื่อที่ล้ำสมัย ในคติโบราณสมัยก่อนผู้ชายถือเป็นข้างทำหน้า ส่วนผู้หญิงถือเป็นข้างทำหลัง กล่าวคือถ้าผู้ชายหรือหัวหน้าครอบครัวขาดภาวะความเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดีแล้ว ย่อมจะทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวไม่ดีตามไปด้วยที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าในอดีต คนส่วนใหญ่มีอาชีพ ทำไร่นา จึงต้องอาศัยแรงงานของผู้ชายเป็นหลักในการทำงาน ดังนั้นครอบครัวจะกินคืออยู่ดีหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับหัวหน้าครอบครัว นี่ก็เหตุผลในการให้ความเคารพสามีในสมัยก่อน แต่ในปัจจุบันทั้งผู้ชายและผู้หญิงต่างได้รับโอกาสทางสังคมอย่างเสมอภาค มีสิทธิในการได้รับศึกษาและการประกอบอาชีพที่เท่าเทียมกัน ทำให้สัมพันธภาพระหว่างสามีภรรยาเปลี่ยนไป กล่าวคือต่างคนก็มีหน้าที่ความรับผิดชอบต่อครอบครัวและต่อสังคมไม่แพ้กัน เช่น “ทุกวันนี้ นายอำเภอเป็นผู้หญิงก็มี ผู้ใหญ่ก็มี ส.ส ก็มี นายกยังมีเลย อย่างนั้นจะให้กราบไหว้สามีได้อย่างไร ภรรยาทำมาหากินแทบตาย สามีอยู่บ้านเลี้ยงลูก เพราะว่าผู้ชายบางคนไปทำงานที่ไหน เขาก็ไล่ออก เพราะว่ากินเหล้าแล้วก็ไม่ไปทำงาน พอไม่ไปเขาก็ให้ออกเลยตงงาน จึงต้องอยู่บ้านเลี้ยงลูก สมัยก่อนภรรยาจะเป็นแม่บ้านเสียเป็นส่วนใหญ่ สามีเป็นคนไปทำมาหากินจะรวยจะจนก็อยู่ที่หัวหน้าครอบครัวทุกอย่างผู้ชายจะดูแลเป็นพ่อบ้าน ส่วนภรรยาจะเลี้ยงลูก”

จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวทำให้คงที่ว่าด้วยการกราบไหว้ ปรนนิบัติสามี จึงมีความสำคัญน้อยลงด้วย การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีทำให้มนุษย์ต้องทำงานมากขึ้นและเร็วขึ้น จนทำให้ไม่มีเวลาคิดไตร่ตรอง ไม่มีเวลาเป็นของตัวเองและการเปิดกว้างทางสื่อออนไลน์ทำให้วัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติมา ไม่มีการสืบต่อและยังรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาอย่างเช่น การเปิดกว้างในเรื่องของเพศ เพราะสื่อออนไลน์ทำให้คนสมัยปัจจุบันเห็นว่ามีข้อห้าม อย่างห้ามเสพงามคุณในวันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันมหาสงกรานต์และวันคล้ายวันเกิด คนสมัยใหม่เห็นว่าเป็นเรื่องที่ทันสมัย ส่วนข้อห้ามนั้นเป็นเรื่องที่ล้าหลังเพราะมนุษย์เกิดมาย่อมมีความต้องการทางกายภาพ ได้แก่ ความต้องการที่จะสืบพันธุ์เพื่อที่จะดำรงเผ่าพันธุ์ของตน และต้องการที่จะมีเกียรติอยู่ในสังคม สิ่งเหล่านี้ถือเป็นเรื่องปกติของคนในปัจจุบันจึงทำให้คงที่เป็นข้อห้ามนี้หายไป

กระบวนการในการสืบทอดอัตลักษณ์ของคนอีสานในชุมชนตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี สามารถสรุปได้ว่า

1. วัดเป็นโกลที่สำคัณที่ท้ําให้ประเพณีฮิตสิบสองคองสิบสืออยู่ในชุมชนบ้านสะตอน เพราะวัดมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนจัดเป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ถ้าพิจารณาในฐำนะนี้ พบว่าวัดซึ่งเป็นสถานที่สำคัญของพระพุทธศาสนา มีความสำคัญต่อประเพณีทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ปัญหาและความเป็นอยู่ ทั้งปัจเจกชนและสังคมโดยรวม ในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่และการอยู่ในสังคม โดยท้ําหน้าทีเป็นพลังที่สร้างสรรค์ เป็นสถาบันขัดเกลาทางสังคม ปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมให้แก่คนในสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติ นอกจากนี้ ยังมีบทบาทสำคัญในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม ในการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์ และการปฏิบัติต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคม ทั้งท้ําหน้าทีเป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วย พระพุทธศาสนาท้ําหน้าที ปลูกฝังและถ่ายทอดความรู้ การสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับคนในครอบครัวและชุมชนเป็นสถานที่การถ่ายทอดสืบสานประเพณีและเป็นสถานที่ขัดเกลาทางสังคม โดยท้ําหน้าทีถ่ายทอดปลูกฝังวัฒนธรรม เริ่มจากการเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติที่ดีให้เด็กจนเป็นความเคยชิน ซึมซับจนกลายเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของเด็ก โดยไม่รู้ตัว วัดมีพระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่ท้ําคอยอบรมสั่งสอนคนและเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ประเพณีฮิตสิบสองคองสิบสือให้กับคนในชุมชน และเห็นว่าเป็นสิ่งที่คิงามนำมาปฏิบัติ ถ่ายทอด อาจออกมาในรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อธำรงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไว้ ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายทอดประเพณีฮิตสิบสองและคองสิบสือ

2. ชุมชนเป็นอีกกลไกในกระบวนการสืบทอดประเพณีฮิตสิบสองคองสิบสือ โดยสมาชิกในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้อาวุโสในชุมชน เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ในเรื่องของวัฒนธรรมประเพณีของฮิตสิบสองคองสิบสือ โดยสืบทอดผ่านเรื่องราวความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เรื่องผลของการกระทำเป็นเรื่องเล่าปรัมปราที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากการบอกเล่าของคนรุ่นก่อนมาสู่คนรุ่นหลังอย่างเช่น การเชื่อถือ เกรงขามหรือกลัวในสิ่งที่เข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติหรือในสิ่งลึกลับอันไม่สามารถจะทราบด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ และสิ่งนั้นอาจจะให้ดีหรือร้ายแก่ผู้ที่เชื่อถือก็ได้ เมื่อมีความรู้สึกเช่นนั้นก็สำแดงความเชื่อหรือความรู้สึกนั้นออกมา เป็นรูปพิธีรีตอง ประกอบไปด้วยคาถาและเวทมนตร์เพื่ออำนวยประโยชน์แก่ผู้เชื่อถือในทางดี เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ป้องกันเหตุร้ายหรือมิให้อุบาทว์จัญไรเข้ามาเบียดเบียน ถ้าลูกหลานไม่ปฏิบัติตามฮิตจะท้ําให้เกิดไม่สบาย เกิดเรื่องร้าย ๆ ขึ้นในครอบครัว ท้ําให้ครอบครัวอยู่กันไม่สงบสุขเพราะวิญญูณบรรพบุรุษมากระทำมาบันดาลให้เกิดเช่นนั้น จึงขอยกตัวอย่างในฮิตสิบสอง เรื่องบุญข้าวสากเป็นฮิตที่สิบในประเพณี

อีสานเป็นบุญที่ทำเพื่ออุทิศแก่ผู้ตายวิญญานบรรพบุรุษและเปรตเพราะเชื่อว่าดวงวิญญานบรรพบุรุษจะมีความหิว กำลังรอรับส่วนบุญจากงานนี้ ถ้าหากลูกหลานบ้านเรือนไหนไม่ทำบุญอุทิศไปให้ เมื่อวิญญานบรรพบุรุษไม่ได้รับส่วนบุญเพราะถูก ๆ หลาน ๆ ไม่ทำบุญให้ วิญญานบรรพบุรุษก็จะกระทำคลันดาลให้เป็นไปต่าง ๆ นานา คนอีสานที่อาศัยอยู่ในชุมชนสะตอนมีความเชื่อเช่นนั้นจึงได้มีการทำบุญข้าวสากขึ้นในเดือนสิบของทุกปี โดยการพาลูก ๆ หลาน ๆ ปฏิบัติให้ดูให้เห็นอยู่บ่อย ๆ จากการทำบุญข้าวสากขึ้นในเดือนสิบของทุกปี โดยการพาลูก ๆ หลาน ๆ ปฏิบัติให้ดูให้เห็นอยู่บ่อย ๆ จากการทำบุญข้าวสากขึ้นในเดือนสิบของทุกปี โดยการพาลูก ๆ หลาน ๆ ปฏิบัติให้ดูให้เห็นอยู่บ่อย ๆ จนเกิดการจดจำและซึมซับและเรียนรู้โดยอัตโนมัติซึ่งเป็นกระบวนการของการถ่ายทอดศีตสิบสองและกองสิบสี่โดยไม่ต้องไปเรียนรู้ในสถาบันการศึกษา

ปัจจัยและเงื่อนไข ที่ทำให้การสืบทอดประเพณีศีตสิบสองกองสิบสี่ยังคงอยู่ของคนอีสานในชุมชนบ้านสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

1. ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเพราะพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมพิธีกรรมทางศาสนาเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยต่อกิจกรรมทางสังคม ประเพณีศีตสิบสองที่ของชาวอีสานที่ปฏิบัติกันอยู่ในสิบสองเดือนนั้นเป็นจารีตที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและอิงอยู่กับหลักคำสอนของพุทธศาสนาและพิธีกรรมในแต่ละเดือนในรอบหนึ่งปีก็จะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนาทั้งนั้น เพราะชาวอีสานมีความเชื่อว่าจารีตประเพณีศีตสิบสองกองสิบสี่มาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เนื่องจากประชาชนในชุมชนแห่งนี้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวนาน การยึดหลักธรรมะในทางพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตประจำวัน การมีวัดเป็นศูนย์กลางของประชาชน การทำบุญตักบาตรเข้าวัดฟังธรรมจึงเป็นกิจที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติ ซึ่งยึดต่าง ๆ ส่วนใหญ่แต่ใช้วัดเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม หรือหากไม่ประกอบพิธีกรรมที่วัดก็ยังมีนิมนต์พระสงฆ์ไปเจริญพระพุทธมนต์ในสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ดังนั้นความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ศีตยังคงอยู่

2. การปฏิบัติสืบต่อกันมา ตั้งแต่สมัยโบราณ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ศีตยังคงอยู่ แม้คนรุ่นหลังจะไม่ทราบถึงความหมายและความเป็นมาของการปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ก็ตาม ทราบเพียงแต่ว่าต้องปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยพาทำ นำพาปฏิบัติมาเช่นนั้นและเหตุผลที่ชาวบ้านต้องปฏิบัติมีอยู่ 3 เหตุผล คือ การสืบสานไว้ให้ลูกหลานความกตัญญูต่อญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว และในด้านครรลองคลองธรรมที่ควรปฏิบัติ เช่น ประเพณีการทำบุญบั้งไฟของชาวอีสาน ความเชื่อเดิมเชื่อว่าเมื่อถึงฤดูเริ่มต้นแห่งการปลูกพืชพรรณธัญญาหารก็จะจุดบั้งไฟไปบอกกล่าวพญาแถนซึ่งเป็นเทวดาของชาวอีสานที่คอยคลันดาลฟ้าฝนให้ตกต้องตามฤดูกาลเพื่อจะให้เทวดาที่ชื่อว่าพญาแถนทราบว่าตอนนี้ถึงฤดูแห่งการเริ่มต้นแห่งการปลูกพืชพรรณธัญญาหารแล้ว เทวดาพญาแถนก็จะคลันดาลให้เกิดฟ้าฝนตกลงมาให้ได้ปลูกผลผลิต แต่ปัจจุบันก็

ยังมีการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนเช่นเดิมแต่ความหมายเปลี่ยนไปคือไม่เชื่อในความหมายเดิมแต่ปฏิบัติตามเพื่ออยากสืบต่อไว้และเพื่อความสนุกสนานและการพนันขันต่อ อีกตัวอย่างที่ผู้วิจัยขอยกขึ้นมาเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นเช่น การไม่เหยียบเงาพระภิกษุและการไม่เอาของเหลือเดนมาถวายพระหรือให้สามีรับประทาน เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าถ้าปฏิบัติตามแล้วจะอยู่เย็นเป็นสุข ดังเช่น ในช่วงแรม 14 ค่ำ เดือน 9 คนอีสานมีความเชื่อว่าเขาจะปล่อยพวกเปรตหรือดวงวิญญาณ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เพื่อมาเอาสิ่งของที่ญาติพี่น้องทำบุญอุทิศไปให้ ถ้าหากมาแล้วไม่มีอะไรติดไม้ติดมือกลับไปขอมมาลงโทษ แล้ววิญญาณก็จะโกรธและสาปแช่งลูกหลานที่ไม่ทำบุญห่อข้าวน้อยให้ ด้วยเหตุนี้จึงพากันใส่ใจทำ เพราะกลัวว่าเขาจะฆ่าพ่อตีแม่ก็เลยต้องทำเพราะบรรดาวิญญาณต่าง ๆ ต้องถูกลงโทษหากต้องกลับไปมือเปล่า อาจเป็นเพราะได้สัญญากับขอมมาว่าจะไปเอาของเช่นไหว้จากบรรดาลูกหลานหรือญาติพี่น้อง แต่โชคร้ายที่ไม่มีใครอุทิศให้ บรรดาดวงวิญญาณกลับมาแล้วถูกลงโทษก็เลยพลอยโกรธลูกหลานจึงสาปแช่งต่าง ๆ นานา เรื่องนี้อาจจะเป็นกุศโลบายให้มีความกตัญญูแม้แต่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วและยังสอนให้เอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นด้วย

3. ระบบเครือญาติการเดินทางและการตั้งชุมชนของมนุษย์แต่ละกลุ่ม นอกจากจะมีความสัมพันธ์ภายในครอบครัวอันประกอบด้วยพ่อ แม่ ลูก แล้ว ในกลุ่มนั้นต้องมีบุคคลอื่นหรือครอบครัวอื่นรวมอยู่ด้วย มนุษย์จึงมีญาติโดยสายเลือดและญาตินอกสายเลือด ญาติโดยสายเลือดนั้น หมายถึง บุคคลที่มีผู้ให้กำเนิดเป็นคนเดียวกันที่เรียกกันว่า พี่ เรียกกันว่า น้อง ทั้งพี่และน้องเรียกผู้ให้กำเนิดว่า พ่อแม่ ส่วนญาตินอกสายเลือดนั้น อาจหมายถึงบุคคลอื่น (สายเลือดอื่น) มาสัมพันธ์กับบุคคลในสายเลือดสัมพันธ์กันโดยผูกเกี่ยวโดยการผูกเป็นพี่เป็นน้อง โดยการสมรส โดยการเป็นบุตรบุญธรรม และโดยการเป็นเพื่อน โดยการเป็นเพื่อนของเพื่อน โยงใยเป็นเครือข่ายที่ยากจะสิ้นสุด การนับญาติของตระกูลใดตระกูลหนึ่งเป็นการสร้างระบบอาวุโสและมีคำศัพท์เรียกตำแหน่งในระบบอย่างชัดเจน เริ่มจากญาติสูงสุดเรียกว่าทวดหรืออาจเรียกว่าเจ้าโคตร เจ้าจึงแปลว่าใหญ่ แปลว่าสูงสุด รองลงมาคือปู่ย่าและตา ยาย ลุงและป้า ลำดับถัดมาคือ พ่อและแม่ อาและน้า พี่ น้อง ลูก หลาน เหลน โหลน ถ้าบุคคลในกลุ่มญาติโดยสายเลือดไปสมรสกับกลุ่มบุคคลอื่นก็มีตำแหน่งและคำศัพท์เรียกอีก เช่น ลูกเขย ลูกสะใภ้ พี่เขยพี่สะใภ้ อาเขยอาสะใภ้ น้าเขยน้ำสะใภ้ หลานเขยหลานสะใภ้ ฯลฯ บุคคลที่ผูกเกี่ยว ผูกเป็นพี่เป็นน้องและเป็นเพื่อน ฯลฯ ก็เรียกญาติของฝ่ายหนึ่งเสมอว่า ได้เป็นญาติกันโดยสายเลือด จนกลายเป็นเครือญาติหรือวงศ์ญาติและกลายเป็นวัฒนธรรมของระบบอาวุโส ระบบอาวุโส คือระบบที่นับถือบุคคลที่มีอายุมากกว่า มีตำแหน่งในระบบสูงกว่าอย่างเคร่งครัดและเป็นระบบที่สร้างวัฒนธรรมการเคารพนับถือและวัฒนธรรมการปกครองผู้เยาว์กว่าโดยพิธีกรรมต่าง ๆ มาเป็นส่วนประกอบ เช่น พิธีกรรมตามประเพณีฮีดลิบสองคองลิบสี่ พิธีกรรมเหล่านี้ก่อเกิดเป็นข้อปฏิบัติ ระเบียบ ข้อบังคับ เป็นสายใยของระบบอาวุโสที่ผูกมัดคอกอให้ทุกคนอยู่ในระบบระบบอาวุโสจึงครอบคลุมและครอบงำ

ระบบญาติอาณาภาพของระบบยังแผ่ขยายไปยังบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ญาติ ทั้งที่เป็นแค่คนรู้จักและคนไม่รู้จัก อาทิ คนอ่อนเยาว์เรียกตำแหน่งบุคคลที่อาวุโสกว่าว่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา พี่ จากการคาดคะเนอายุและพิจารณาบุคลิกลักษณะ ทั้งที่เป็นแค่คนรู้จักหรือไม่เคยรู้จักมาก่อนเลย เรียกตำแหน่งบุคคลที่อายุน้อยกว่า น้อง ลูก หลาน และใช้คำสรรพนามเรียกคนอายุรุ่นราวคราวเดียวกันว่า คุณ (วิระ สดสังข์. 2555 : 8)

นอกจากการนับถือญาติที่มีชีวิตอยู่แล้วญาติที่เสียชีวิตไปก็ยังได้รับการนับถืออย่างเคร่งครัด จึงเกิดพิธีกรรมเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ใครจะอยู่ที่ไหน ไกลแค่ไหนก็ต้องมาร่วมพิธีกรรมนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงความกตัญญูและความจงรักภักดีต่อผู้มีพระคุณของตน ระบบเครือญาติ มีทวดหรือปู่ย่าตายาย เป็นเจ้าโคตรหรือเป็นที่เคารพสูงสุด แต่การดำรงชีวิตมิได้มีการเคารพกันในเพียงเครือญาติเดียวเท่านั้นแต่ละเครือญาติยังต้องเคารพนับถือผู้ที่อยู่สูงสุดในชุมชนหมู่บ้านอีกชั้นหนึ่ง นั่นคือ พ่อธรรม พ่อธรรม คือบุคคลอาวุโสผู้หนึ่งที่พร้อมสรรพด้วยศาสตร์ต่าง ๆ เป็นผู้ที่ผ่านมาการเกี่ยวรำจากการเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเฉพาะด้านไสยศาสตร์ มีเวทย์มนต์ คาถา อาคมแก่กล้า มีวิชาเกี่ยวกับยาสมุนไพรรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นผู้ที่สามารถเข้าทรงติดต่อสื่อสารกับผีบรรพบุรุษ ผีฟ้า พญาแถน และสิ่งลี้ลับต่าง ๆ พ่อธรรมจึงเกี่ยวข้องกับคนตั้งแต่เกิดจนถึงตาย เมื่อกำเนิดทารกก็นำตัวทารกไปฝากเป็นลูก เจ็บไข้ได้ป่วยก็นำตัวไปรักษา จนถึงวันตายก็มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง ถ้าหากเปรียบทวดเป็นจอมใหญ่ของเครือญาติ พ่อธรรมคือจอมใหญ่ของชุมชน หมู่บ้านตำบลนั่นเอง พ่อธรรมจึงเป็นญาติของทุกคนและเป็นผู้ปกครองหรือเป็นผู้นำที่แท้จริง

สิ่งที่น่าสนใจในหมู่เครือญาตินั้นคือ ความเชื่อและค่านิยมที่ได้รับการปลูกฝังและสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนจนกลายเป็นรากแก้วหยั่งลึกแตกเป็นรากแขนง แตกเป็นรากฝอย ขากต่อการโค่นล้ม ทำลายล้าง สังคมชนบทดั้งเดิมมักยึดฮีตสิบสองคองสิบสี่เป็นหลักการหรือแนวทางในการดำรงชีวิตและมีกฎระเบียบต่าง ๆ เป็นบรรทัดฐานเพื่อให้เครือญาติอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ตัวอย่างเช่น หากฝ่าฝืนทะเลาะกันด้วยเรื่องใดก็ตาม ถือว่าเป็นการละเมิดจารีตประเพณีต้องเช่น ไหว้ขอขมาผีบรรพบุรุษและพ่อแม่ในบ้านโดยใช้ผ้าไหม ชิ้น โสร่ง ขอมมาดอกไม้ ธูป เทียน พลุ บุหรี่ อย่างละคู่ หากกระทำผิดร้ายแรงก็ต้องปรับเงินด้วย หากญาติพี่น้องทะเลาะกันเองจนเกิดเจ็บไข้ไม่สบาย จะเชื่อว่าผีบรรพบุรุษมาทักท้วงเมื่อรักษาที่ไหนไม่หายก็ต้องไปเข้าทรงคุณ แล้วมาเช่นด้วยไก่หรือหมูและต้องเปิดเผยเรื่องราวที่ทะเลาะกันนั้นให้ทุกคนรู้ มีปรับไหมได้ถอนตามเรื่องราวหนักเบา ระบบเครือญาติจึงเป็นปัจจัย ที่ทำให้การสืบทอดประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ยังคงอยู่ในชุมชนของคนอีสานบ้านละดอน

ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้การสืบทอดอัตลักษณ์ของคนอีสานในชุมชนตำบลสะดอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรีเปลี่ยนแปลงไป สาเหตุที่ทำให้ฮีตคองเปลี่ยนแปลง มีดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่งผลต่อประเพณีที่คนในชุมชนสะท้อนเคยปฏิบัติมาในอดีต การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้สังคมที่เคยอยู่กันแบบเรียบง่ายกลับกลายเป็นการดิ้นรนแบบปากกัดตีนถีบเพื่อหาเลี้ยงชีพและครอบครัว ส่งผลให้คนในชุมชนจำนวนไม่น้อยต้องเข้าทำงานในเมืองหลวงและรอบ ๆ เมืองหลวงตามและโรงงานอุตสาหกรรมยังต่างถิ่น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนอกจากจะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตแล้ว ความเชื่อและหลักปฏิบัติที่ดำรงอยู่วิถีชีวิตอย่าง ฮิตคองที่ชาวบ้านได้ถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลาช้านาน ก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากจำนวนคนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่มีจำนวนไม่มากนัก หากกิจกรรมนั้นไม่ตรงกับวันหยุดของทางราชการและของโรงงาน ซึ่งโดยปกติแล้วจะเป็นวันเสาร์ วันอาทิตย์และบางกิจกรรมก็ถูกตัดทอนหรือลดขั้นตอนลง เช่น การทำอาหารคาวหวานเพื่อประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับฮิตคองก็ค่อย ๆ เลือนหายไป โดยเปลี่ยนเป็นการซื้ออาหารสำเร็จรูปมาทำบุญแทน เช่น ข้าวหลาม กระยาसारท ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากที่เคยมีเวลาทำกิจกรรมเกี่ยวกับงานบุญต่าง ๆ ร่วมกัน ก็มีเวลาน้อยลงและไม่มีเวลาพาลูกหลานไปร่วมงานประเพณีต่าง ๆ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของฮิตคองสองได้แก่ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยด้านความเชื่อต่อประเพณี ปัจจัยด้านทัศนคติส่วนบุคคล นอกจากนี้การพัฒนาด้านเทคโนโลยีใหม่ ๆ ก็ส่งผลให้ประเพณีฮิตคองสองมีการเปลี่ยนแปลงด้วย (พระอธิการบุญธรรม สุทธิญาโณ, สัมภาษณ์, 2557)

2. การขาดผู้นำในการสืบสาน ผู้นำในการสืบสานฮิตคอง ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำทางศาสนา มักทายาทหรือบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ แต่ปัญหาที่พบคือ กลุ่มคนเหล่านี้ก็มีหน้าที่อื่นที่ต้องรับผิดชอบ จึงทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนและผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับฮิตคองบางคนก็อายุมากแล้ว ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการถ่ายทอด เนื่องจากต้องอาศัยทั้งความรู้ ความจำและความคล่องตัว เช่น การอธิบายถึงความเป็นมา บทสวดในงานพิธีต่าง ๆ การนำปฏิบัติในพิธีกรรมต่าง ๆ จึงทำให้ขาดการเรียนรู้และฝึกหัดในบางขั้นตอน ส่วนหนุ่มสาวที่สามารถนำกิจกรรมได้ก็อาจขาดความน่าเชื่อถือ เพราะจะต้องสั่งสมทั้งความรู้และประสบการณ์ให้เพียงพอเสียก่อน ดังนั้นเมื่อขาดผู้นำที่รู้กระบวนการ ขั้นตอนหรือวิถีปฏิบัติที่ถูกต้อง จึงส่งผลให้กิจกรรมบางอย่างของฮิตคองเปลี่ยนแปลงหรือขาดหายไป ประชาชนไม่รู้แน่ชัดถึงประวัติความเป็นมาของประเพณี ไม่เข้าใจในขั้นตอนการปฏิบัติ เพียงปฏิบัติตามที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมา ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะอธิบายถึงความสำคัญและความเป็นมาของฮิตคองเพื่อให้คนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงการรักษาไว้ซึ่งฮิตคอง

3. การรับวัฒนธรรมต่างถิ่นมาเผยแพร่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในชุมชน การรับวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาโดยไม่ได้ปรับให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนชุมชนสูญหายไปเกิดการรับค่านิยมและแนวการปฏิบัติที่อาจไม่เหมาะสม วัฒนธรรมและ

ประเพณีที่ดั้งเดิมและหลากหลายในสังคมสูญหายไปหรืออาจถูกบิดเบือนไปจากหลักการดั้งเดิมที่ดี และถูกละเลยมิได้นำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเท่าที่ควร ฮีตคองได้รับอิทธิพลจากกระบวนการทางวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน เมื่อคนในชุมชนไปทำงานในชุมชนอื่น เกิดการซึมซับและรับเอาวัฒนธรรมจากชุมชนอื่นมาเผยแพร่ในชุมชนแห่งนี้ ซึ่งส่งผลให้ฮีตคองที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมใหม่ที่คนในชุมชนเห็นว่าทันสมัย จนในที่สุดวัฒนธรรมใหม่ก็ได้รับการยอมรับว่าถูกต้องเหมาะสม นอกจากการถ่ายทอดจากบุคคลต่อบุคคลแล้ว สื่อก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายของวัฒนธรรม เพราะความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคมไทย การรับวัฒนธรรมต่างชาติโดยไม่ได้ปรับให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยสูญหายไป เกิดการรับค่านิยมและแนวปฏิบัติที่อาจไม่เหมาะสมจากสื่อออนไลน์และเครือข่ายออนไลน์ ทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่ดั้งเดิมและหลากหลายในสังคมสูญหายไปหรืออาจถูกบิดเบือนไปจากหลักการดั้งเดิมที่ดี รวมทั้งอาจถูกละเลยมิได้นำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเท่าที่ควร

4. บทบาทของสมาชิกในครอบครัวที่เปลี่ยนไป แต่เดิมอยู่กันแบบเรียบง่ายในกรอบของประเพณีที่มีจารีตประเพณีและขนบธรรมเนียมท้องถิ่นคอยควบคุม ให้ผู้คนอยู่กันอย่างสงบสุข ปัจจุบันเมื่อคนหนุ่มสาวออกไปทำงานที่อื่น โดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัวขาดหายไปเป็นเวลาหลาย ๆ เดือน ทำให้สภาพครอบครัวขาดความสมบูรณ์เด็กไม่มีความอบอุ่น ในขณะที่เด็กรุ่นใหม่ก็หมดความเชื่อถือในความรู้ความสามารถต่อการเป็นผู้นำของคนรุ่นก่อน เพราะได้เล่าเรียนความรู้ใหม่ ๆ จากในเมือง มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้ พร้อมกันนั้นก็รับเอาความทันสมัยหลาย ๆ อย่างมาจากภายนอก จึงทำให้หมดความเลื่อมใสและเชื่อถือในสิ่งที่ป็นจารีตประเพณีของท้องถิ่นที่เคยมีบทบาทในการสร้างและควบคุมความสัมพันธ์ทางสังคม ในสมัยก่อน ชายและหญิงต่างมีบทบาทหน้าที่ของตนเอง ผู้ชายจะถูกกำหนดให้เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัวและเป็นตัวแทนของสมาชิกครัวเรือนในสังคม ส่วนผู้หญิงนั้นอยู่ตรงนั้นเพื่อกำเนิดบุตรและสนับสนุนสามีให้ทำภารกิจของเขา ในสังคมชายเป็นใหญ่ เช่น สังคมของเรา ชายมีอำนาจเหนือหญิง ซึ่งรวมถึงภายในครอบครัวด้วย ตามประเพณีผู้เป็นพ่อจะเป็นผู้หาเลี้ยงและเป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดในบ้าน แต่ในขณะที่พ่ออาจเป็นผู้ตัดสินใจขั้นสุดท้าย พ่อมักจำกัดบทบาทหน้าที่ นอกเหนือจากนั้นในครอบครัว ฝ่ายผู้เป็นแม่นั้นจะรับผิดชอบ เป็นผู้ดูแลครอบครัว รับผิดชอบ ดูแลอารมณ์ความรู้สึกของคนในครอบครัว เป็นผู้ประสานให้ครอบครัวอยู่ด้วยกันและทำบทบาทได้อย่างราบรื่น ในปัจจุบันสิ่งต่าง ๆ นั้นได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของสตรีก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย มีผลทำให้ภรรยาต้องออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน เช่นเดียวกับสามี เพื่อหารายได้มา

เลี้ยงครอบครัวเช่นเดียวกัน บทบาทของบุตรก็เปลี่ยนแปลงไป ในปัจจุบันแม้ว่าเด็กที่อยู่ในวัยรุ่นจะทำงานมีรายได้ ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก แต่มีน้อยเหลือเกินที่เด็กเหล่านี้ จะหาเงินมาช่วยเหลือจนเจือครอบครัว ส่วนใหญ่เขาจะใช้เงินไปเพื่อความสนุกสนานและความเพลิดเพลินของเขาเอง ผู้หญิงจึงต้องแบกรับภาระในการรับผิดชอบกิจวัตรประจำวันในครอบครัวมากกว่าฝ่ายชาย คุณพ่อบ้านจำนวนมากขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องรับบทบาทในการเลี้ยงดูลูก ๆ และทำงานบ้านมากขึ้น ซึ่งที่กล่าวมานั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยในปัจจุบันเช่นกัน ในอดีตอิทธิพลของปู่ย่า ตายาย ต่อลูก ๆ หลาน ๆ นั้นมีมาก แต่ในปัจจุบันฝ่ายลูกหลานหลายคนกลับตัดสินใจที่จะไม่ดำเนินตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งเป็นแบบแผนของบรรพบุรุษอีกต่อไป แต่ตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ในครอบครัวด้วยตัวเอง โดยไม่ปรึกษาหารือกับพ่อแม่หรือปู่ย่าตายาย เช่น ในอดีต จึงทำให้ฮีตคองไม่ได้รับการสืบทอดและสูญหายไป

จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้คงที่ว่าด้วยการกราบไหว้ ปรนนิบัติสามี จึงมีความสำคัญน้อยลงด้วย กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีทำให้มนุษย์ต้องทำงานมากขึ้นและเร็วขึ้นจนทำให้ไม่มีเวลาให้กับครอบครัวและครอบครัว ส่งผลให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและกับคนอื่น ๆ เปลี่ยนไป (สุวรรณ สุพร. สัมภาษณ์. 2557)

5. ทูตทางวัฒนธรรมคือ ความรู้หรือภูมิปัญญาที่สั่งสมมาในอดีตและถ่ายทอดมายังรุ่นต่อรุ่นเมื่อมีการหลงใหลเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคมที่มีความสะดวกขึ้น การศึกษาที่สูงขึ้นและการเปลี่ยนแปลงอาชีพซึ่งแต่เดิมวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพต้องอาศัยแรงงานคน แต่พอโลกเจริญขึ้น การผลิตที่เดิมเคยใช้แรงงานคนแต่ปัจจุบันหันมาพึ่งเครื่องจักรกลใช้ในการผลิตและเพิ่มผลผลิตที่มีความสะดวกสบายและทันสมัยขึ้น จึงทำให้ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่เป็นความรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสมมาเปลี่ยนแปลงไป (ชัชชัย จันทร์จิตร. สัมภาษณ์. 2557)

6. การศึกษาในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง ทำให้วิถีทางความคิดเปลี่ยนไปมีความคิดที่แตกต่างกัน มีความเชื่อทางด้านวิทยาศาสตร์มากขึ้น เชื่อในสิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้ว่ามีจริงจะไม่มี ความเชื่อหากพิสูจน์ไม่ได้ ประเพณีฮีตสิบสอง ใช้หลักทางพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรม และปฏิบัติสืบทอดกันมานาน ส่วนคองสิบสี่เป็นส่วนหนึ่งของประเพณีฮีตสิบสอง ใช้หลักทางพระพุทธศาสนาเหมือนกัน แต่ต่างกันตรงที่คองสิบสี่ไม่เหมาะสมกับสังคมในปัจจุบัน เพราะบางคองไม่สามารถนำมาใช้ได้กับวิถีชีวิตในสังคมในปัจจุบัน เช่น การกราบเท้าสามีในวันพระ ในสมัยก่อนเชื่อว่าจะทำให้มีความเจริญในชีวิตเพราะก่อนที่จะแต่งงานผู้ชายต้องผ่านการบวชเรียนพระก่อนถือว่าเป็นผู้นำครอบครัวแต่ปัจจุบัน การปฏิบัตินี้ไม่มีแล้วเพราะความเจริญทางด้านการศึกษาและเทคโนโลยีทำให้ความเชื่อเปลี่ยนแปลงไป (บุญธรรม สุระจันทร์. สัมภาษณ์. 2557)

7. กระแสโลกาภิวัตน์คือ ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคม ภายใต้ระบบทุนนิยม โลกถือเป็นหัวใจสำคัญของโลกาภิวัตน์ระบบการสื่อสารช่วยส่งผ่านประสบการณ์วิถีชีวิตและวัฒนธรรมวัตถุนิยมจากภายนอกมาผนวกรวมเข้ากับท้องถิ่น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การคมนาคมขนส่ง เทคโนโลยี การเมืองและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชน ค่านิยมและระบบคุณค่าต่าง ๆ ในชุมชนสะท้อนซึ่งสะท้อนลักษณะของโลกาภิวัตน์ ซึ่งก่อให้เกิดความฉาบฉวยชั่วแค้น ทั้งในแง่ของรสนิยมการบริโภคและการใช้ชีวิตของคนในชุมชนสะท้อน อีกทั้งยังทำให้บางสิ่งบางอย่างเลือนหายไปจากจิตสำนึกของคนในชุมชนอีกด้วย อาทิ ความรู้สึกสงบ ความต่อเนื่องมั่นคง ความผูกพันลึกซึ้งระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน รวมถึงความผูกพันกับเวลาและสถานที่และผลของกระแสโลกาภิวัตน์มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดเปลี่ยนวิธมองความจริง เปลี่ยนแบบแผนในการใช้ชีวิตประจำวันของคนในชุมชนสะท้อนและเปลี่ยนแบบแผนประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่คนในชุมชนสะท้อนเคยปฏิบัติสืบทอดกันมา การเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ต้องแลกด้วยการสูญเสียของวัฒนธรรมท้องถิ่นและก่อให้เกิดปมด้อยทางวัฒนธรรมต่อคนหนุ่มสาวชาวสะท้อน โดยเฉพาะวัยรุ่นทั้งชายและหญิงเกิดความรู้สึกอับอายในรากเหง้าวัฒนธรรมของตน รู้สึกอายในความเป็นคนอีสานและไม่กล้าที่จะบอกกับใครว่าตนเป็นคนอีสาน อายที่จะพูดภาษาท้องถิ่นของตัวเอง แต่มีความกระตือรือร้นที่จะรับวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชนเข้ามาแทนที่ อย่างเช่น การพูดจะไม่พูดภาษาถิ่นแต่จะพูดภาษากลางแทน เพราะเห็นว่ามันเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตที่ทันสมัย ทำให้เยาวชนในชุมชนปฏิเสธวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนจึงเป็นสาเหตุให้ฮีตสิบสองคองสิบสี่หายไป (รามเมศ เนตรจินดา. สัมภาษณ์. 2557)

8. การกดทับทางสังคมเกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์ระหว่างตัวเรากับบุคคลอื่นโดยผ่านการมองตนเองและคนอื่นมองเรานั้นหมายถึงเรามองคนอื่นอย่างไรและเราถูกคนอื่นมองอย่างไร ในจังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ของผู้คนจึงหลากหลายตามไปด้วย เพราะมีประชากรหลากหลายกลุ่มหลากหลายชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่มีความแตกต่างจากคนในพื้นที่ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ในจังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีความแตกต่างทางด้านศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี คนอีสานก็เป็นอีกกลุ่มที่มีความต่าง เป็นกลุ่มเล็ก ๆ ที่อพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในจังหวัดจันทบุรี กลุ่มคนอีสานที่อาศัยอยู่ในชุมชนสะท้อนเหล่านี้ คนในพื้นที่จันทบุรีจะให้ภาพกลุ่มในแง่ลบเสมอและพยายามผลักกลุ่มคนอีสานเหล่านี้ว่าเป็นคนไม่ดี ในสังคมถูกมองว่าเป็นพวกคอมมิวนิสต์ที่อพยพมาหนีจากการตามจับของทางราชการและถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนหล้าหลัง สกปรก น่าสมเพชเวทนา เป็นพวกอดอยาก พวกหัวโหย ถูกมองว่าเป็นพวกยากจนไม่ทันสมัยเป็นอคติที่คนในพื้นที่สร้างขึ้นมาทั้งสิ้น ไม่ยอมรับตัวตนที่แท้จริงของกลุ่มคนอีสาน อีกทั้งยังมีความหวาดระแวงในความต่างทางด้านอัตลักษณ์ จนกลายเป็นการกดทับอัตลักษณ์ของกลุ่มคน

อีสาน ส่งผลให้กลุ่มคนอีสานมีความรู้สึกที่ไม่สามารถดำรงอยู่อย่างมีเกียรติได้และกลายเป็นรู้สึก
ว่าตนเองเป็นพลเมืองชั้นสองของจังหวัดจันทบุรี เกิดความรู้สึกอยากให้มีผลต่อการสืบทอดประเพณี
ฮีตสิบสองคองสิบสี่ (สกล สำเภา. ตัมภาษณ์. 2557)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี